విదుల

1

సంజయని జాడలు

ఒకనాఁటి ప్రొద్దుపొడుపున నొకానొక కాననమున నొక సరస్సుదరి నొకసరసురాలు కూర్చుండి బిందె దోముచుండెను. చిగురుటాకులవంటి చేతులు బిందెమీఁద నాడుచుండెను, గాని యామె మనసు మాత్రమెంతో దూరదేశమునఁ దిరుగుచుండెను. ఆ ఘటశుద్ధి యైనఁగాని చిత్తము స్వస్థము కాదు. మనసు సన్నిహిత మైనఁగాని ఘటశుద్ధి పూర్తి కాదు. ప్రజల పనులు పూర్తి కాలేదని సూర్యుఁడు మెల్లమెల్లగా నడచునా? ఆయనపని యాయనది. అప్పుడే జాముప్రొద్దెక్కినది. పశువులు, పక్షులు సైతము తమతమ యాహారార్థము పరిభ్రమింపఁ జొచ్చెను. కొందఱు సోమరులు మాత్రము నులకమంచమును విడిచిపెట్టకుండ నిద్దరమొగముతో నుసులు కొనుచున్న నేమి? పురుషార్థపరులు కాని ఆమానవులు తిర్యగ్జంతులకన్న నధమస్థులే కదా! ఇంతలో నెక్కడనో పేరెముతీయుచున్న గుఱ్ఱము గిట్టల మ్రోఁత టక్కుటక్కు మని దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనింప వచ్చొచ్చెల్ల కడు నదరఁ జొచ్చెను. పక్షులు, మృగములు కలకవాఱెను.

స్త్రీ—అయ్యా! అనవసరప్రసంగ మేల చేసెదవు? నాభర్త మగవాఁడైన నేమి? కాకున్న నేమి? మాయాపద నీ వార్చువాఁడవా? తీర్చువాఁడవా? పురుషులయత్నములకుఁ గాలము అదృష్టము తోడుపడవలసియుండ నెవ్వరి నే మని నిందింపఁదగును?

పు—మగువా! నీధర్మపన్నములు చూడ నీవు చెప్పకపోయినను నా ప్రశ్నముల కన్నిఁటికి సమాధానము వచ్చినది. శత్రువులచేత నోటువడి ప్రాణములమీఁది తీపితో నరణ్యవాసముచేయు నధమస్థుని యిల్లాలవు నీవు. నీసౌందర్యమునకు వయసునకుఁ బుటుకనుమాత్ర మీ నీచత తగదు. నన్ను వరించి నాచేత నీయిష్టమువచ్చిన పనులు చేయించుకొనుము. నన్ను నావారినెల్ల నేలికొనుము. సామ్రాజ్యమెల్ల నీయధీనము సేసెద. నాయట్టి దాసుని వలన నీకు సాధింపరానిపని గలదా? ఏమందువు? పోయివచ్చెదను, సెలవిచ్చిన రథముగాని గంధగజముగాని మేనాగాని తెప్పించెదను. నేనొక్కఁడ నని తలఁచకుము. సైన్యమల్లదె, యీ తమాలవృక్షముల చాలునకుఁ బై నున్నది నీవు నన్నాదరించినను నేను నిన్ను విడిచిపెట్టను.

స్త్రీ—ఛీ, దుర్మార్గుఁడా! నీకంటికింత దిక్కులేని దానను గ గనుపించుచున్నానా? నీకేమి తల్లితోడు వెనుక ముంద లేదా? పుణ్యపాపవిచారమైన లేదా? ఒంటరిగ నున్న పరస్త్రీతో మాటలాడుసాహసమే కాక యింతగాఁ దె? బడితివి. నీకింక నాయుష్యము లేదా! గజేంద్రుని గాచి

భగవంతుఁడు బ్రహ్మాదిస్తంబ పర్యంత మిమిడి యుండి మంచిచెడుగుల నీక్షించుచునె యున్నాఁడు.
ఇంత యేల ? నా పాతివ్రత్య విశేషముననే నిన్ను బూడిద చేయలేనా ? ఇంకనైన నీయవివేకముఁ జాలించి బుద్ధిమంతుఁడవై బ్రదుకుము, పొమ్ము. పురుషాధమా ! రావణాదులతో సరి కాకుము.

అని పైఁటచెఱఁగుతో మొగముఁ గప్పికొని కన్నీరు ధారగా గద్గదస్వరముతో నాకలకంఠి తొలఁగి నిలఁబడెను.

అది గని—"అదృష్టవతీ ! ఏడువకు మేడువకుము. నీకు మంచి దశ యుండుటచేతనే నీవు చెప్పిన భగవంతుఁడు నాకీ బుద్ధి పుట్టించినాఁడు. నేను చెప్పినమాట లన్నియు మనస్సులోఁ దలపోసికొని కార్యనిశ్చయము సేయుము. ఇప్పుడే యేమి తొందర వచ్చినది ? నీవారితో నెల్ల నాలోచించుకొనుము. ఆఱుమాసములు గడు విచ్చితిని. నాకు మించి పోయిన దేమున్నది ? పరాభవము నొంది యడవిలోఁ నులక మంచ మాశ్రయించి పురుషగణనలోనుండి తప్పిపోయిన నీపురుషుఁడు నాకడ్డమా ? నీ పాతివ్రత్యము మహిమ కలదంటి, వదియుఁ జూచెదను. తాటాకుచప్పుళ్ళకుఁ గుందేళ్ళు జడియవు. రాఁబోవు మాఘ శుద్ధచతుర్దశినాఁటికి నేను మరల వచ్చెదను. అదియే శివరాత్రి. శివానుగ్రహమున నానాఁటితో మన దుర్దశ లన్నియుఁ దొలఁగి పోఁగలవు. జాగ్రత్త. ముద్దురాలా ! నన్ను మఱువకుము"—అని పాగా ధరించి గుఱ్ఱమెక్కి చటచటమనుమ్రోఁతతో నాతఁడు వోయెను.

పిదప నాపరిశుద్ధయు నాపన్నయై దైవముఁ దలంచుచు నేమేమొ తలపోసికొనుచు బిందియతో నీళ్ళు తీసుకొని—ఉత్సాహవంతున కాపద లెన్నఁడు రానేరవు నానాథున కా యుత్సాహము లేకపోవుటచే నీదుర్దశ నాకు సంభవించినది. కాకున్న సాటివారలతోఁ బాటు నేను భాగ్యవతిని గానా? నానాథునకుమాత్ర ముత్సాహము లేదు కాని పరాక్రమ మేమయినది? ఇంక నా కదియే శరణమగుఁ గాత—మనుచుఁ జిన్నవుచ్చుకొని పోయెను.

2

కవినిర్వేదము

ఒకనాఁటిసాయంకాలము సంధ్య, చీఁకటి, చుక్కలు, నెల, వెన్నెల, క్రమక్రమముగాఁ బొడసూపుచుండ నొక్క పూఁదోటలో చకచక నడచిపోవుచు నొక మానవుఁ డిట్లను కొన జొచ్చెను—

అక్కటా, కాలయోగమున నరంట్లు క్రుంగిపోవును. ఆముదపుచెట్లు వృద్ధిజెందును. మంచివారు మంచిపని చేయుచు నెవ్వ రేమనెదరో యని బ్రదికియున్నంత కాల మవమా నమునకు జంకి యొదిగియుందురు. హీనులకది లేదుగనుక మంచి యని చెడుగని విచారము లేకుండఁ దలయెత్తుకొని విజృంభించి తిరుగుదురు. నాఁడుజూచిన వీరె ధన్యులుగాఁ దోఁచు

చున్నారు. ఈకాలమున నేను నొక కవినై యేలజన్మింపవలెను? నాయకుఁడు రసికుఁడై యాదరించునెడ నీదేశకాలముల నెంతగానైన వర్ణింపవచ్చును. రాజులు రాజస్త్రీలు కవితారస మాస్వాదించువారై రసికులై యున్ననాఁడు ధన్యులైన కవివరులు ప్రతిష్ఠఁ జెందిరి.

ఈ కాలముననో కవిత నామమాత్రావశిష్ట మైనది. అతిశయోక్తి యబద్ధమఁట. ఉత్ప్రేక్ష దానియవ్వమ్మ. ఉపమ అప్పటి కప్పుడు తయారుచేయవలెను. శబ్దాలంకారములు గుణములు స్త్రీలు సైత మాదరించుటలేదు. దేని కదియే రీతి. పాకములు పాకశాలలయందే చూడవలెను. 'ఎట్లున్నను శయ్యయే. ఛందస్సు ఛాందసులది. రసమెక్కుడైన నిప్పటి కాలమువారు భరింప లేరు. పండితులు పక్షపాతగ్రస్తులై కవిత్వమున దోషముల నెమకుచున్నారు. కావ్యనాటకాదుల కంటె నవల లన్నఁ బ్రకృతమున నాదరము మెండు. ఇంక నేమూలఁ జూచినను సంస్కారము కావలెనని గందరగోళము వినఁబడుచున్నది. అదియు నొకకొన్నిఁటికి మాత్రమే మిగిలియున్నది.

ఒకరినననేల? ప్రస్తుతము నేను నా వేషమే వేసుకొంటిని. కొన్నితప్పులు కనబడినఁగాని గ్రంథము నెవ్వరుఁదిలకింపరని ప్రయత్నింప వలసివచ్చినది. దేవితోడను బొట్టు పూడక రాజకార్యములలోఁ బాల్గొన వలసివచ్చినది. ప్రస్తుతము వార్తాహరుఁడనైతిని. రాజులయొద్దఁ జేరిన తోడనే యెవ్వరేకార్యమున కర్తలో విచారింపక వారు హీనకార్యములయందును

నియోగింతురు. పొట్టకొఱకై యెట్టిపనియైనఁ జేయకతప్పదు. తమయధి కార మెంతయో తమజ్ఞాన మెంతయో తెలియక మదాతిశయమున నధికారపురుషులు మర్యాదగ మాటలాడరు సరిగదా తిరస్కరింతురు. కవిదృష్టికి వీరు పురుగులును గారు. ఐననేమి? వారినే యనుసరింపక తప్పదు. ఈగోడవ తీర్చువా రెవరు? అర్చువా రెవరు?

మారాజుగారుమాత్రము నన్నీయుద్యమములో దింపి పంపుచు, నీ కవితావిలాస మంతయుఁ జూపి మన యభీప్సితము సాధించుకొని రావలెనని గట్టిగాఁ జెప్పినారు. కవితావిలాసము మనస్సు నాకర్షించు ననునది వీరి వాడుకమాట. అంతమాత్రము గౌరవమునకే యీకవితయు సంతోషించుచున్నది, ఏమి చేయును పాపము!

నేను ప్రస్తుత మొక రాచముసలమ్మకోసము వెదకుకొనుచుఁ బోవుచుంటిని. ఆమె యెక్కడ దొరకునో ? ఆయమకు రాజధర్మ ముపదేశింప వలెనఁట. ఈయుద్యోగము మెచ్చుకొనవచ్చును. పురుషులు పరాక్రమశూన్యులు, అభిమానదూరులు, అవిశేషజ్ఞులు నయినప్పుడా మొద్దులతో మాట్లాడుటకంటె నాడువారలకు వారిలో ముసలమ్మలకు ధర్మము సులభముగా బోధింపవచ్చును. కులాచారధర్మములమీఁది పట్టుదలలు భగవంతుఁడు ముసలమ్మలయధీన మొనర్చెను. రామ! రామ! రాజులు సోమరులై చదువుకొనక యుత్సాహ మన నేమియో యెఱుంగక బ్రాహ్మణులకన్న భయగ్రస్తులై యాకలములఁ బొట్ట నింపించుకొనుచున్నారు.

బ్రాహ్మణుఁడ నగు నాకుఁగలమాత్ర ముత్సాహ ముండిన రాజులు కుబేరునైన జయింపవచ్చును. రాజ్యసంపదకు మూల ముత్సాహము. అది లేనివాఁడు రాజు కాఁజాలఁడు. ప్రస్తుత మా యుత్సాహము నేను మాటలాడఁబోవు మున సలమ్మకుఁ గలిగిన నామె చక్రముత్రిప్పఁగలదు. ప్రసిద్ధులగు రాజనీతివేత్తల త్రోవ లన్నియు వర్ణించి చెప్పి యామెను వీరరసమున కాధారముగ నొనర్చెదఁగాత. అదె యామని కుమారునితోఁ గలిసి గుర్తులడిగి వెదకికొనుచుఁ బోవుచ నని యా పురుషుఁడు సత్వరముగ నరిగెను.

3

విదులామహోపదేశము

ఒకానొక యడవిలో నొకపర్ణశాలవాఁకిట నొక నులక కుక్కిలో వ్రేలాడుచు నొక సోమరి బుభుక్షితుఁడై ప్రొద్దు నూచుచుండ నొక ముసలమ్మ వచ్చి వానికింతనంత దూర మున నిశ్శ్వమనుచుఁ గూర్చుండెను. ఆ యువకుని రూపరేఖా విలాసములు చూచి వాని ప్రస్తుతదశ చూచినవారెల్ల సాము ద్రికశాస్త్రము నిందింపకమానరు. కాలమెంతకైనఁ జాలును గదా. అప్పుడు వారిరువురు నిట్లు మాటలాడఁజొచ్చిరి.

యువకుఁడు—అమ్మా! పాక మయినదా?

ముదుసలి—బిడ్డా! ఉత్సాహము లేని యబలల కేయుపాయము
వలనఁ బాకము సిద్ధింపఁగలదు?

యు.—తల్లీ! న న్నేల గారించెదవు? కనికరమైన లేక యిట్టి దశలో నున్న నన్ను బిడియపెట్టి చేయింపఁగలది కాని చేయఁగలదికాని యేది?

ము.—ఓరీ! నిన్ను నాకొడుకనరాదు. శత్రువులను బాగు చేయు పందవు. నాపోలిక, నాతండ్రిపోలిక, నీతండ్రిపోలిక, నీతాతపోలిక లేకుండ నెక్కడనుండి వచ్చిపడితివి! అభిమానము లేక లెక్కకు రాని నిను విధి నపుంసకునిఁ జేయు పరికరముతో సృజించి నట్లున్నది. చచ్చినదాఁక నిరాశుఁడవైన నేమి పురుషార్థము సాధించెదవు? నేను తక్కువవాఁడ ననుకొనకుము. హీనపుబ్రదుకు బ్రదుకకుము. మనస్సును బాగుచేసికొనుము. భయపడకుము కాపురుషుఁడా! లేలెమ్ము. వైరుల కానందము, బంధువులకు శోకము, గలిగించుచు నోడిపోయి యిట్లు నిద్రింపకుము. ఎలుకదోయిలివలె నీయట్టి కాపురుషుని మనస్సు చాల చిన్నది. స్వల్పముతోనే నిండింపవచ్చును. పాము కొరవాడిన కుక్కవలెఁ జావకుము. చచ్చునప్పుడును బరాక్రమింపుము. డేగవలె శత్రువులసందు లెమకుచు నూరక తిరుగుము. పీనుఁగువలె బడియుండి పండుఁడవు కాకుము. హీనుఁడవుకాని, మధ్యముఁడవు కాని కాకుము సర్వోత్తముఁడవుగా నీపౌరుషముచే విశ్రుతుఁడ వగుము ఈదశలోఁ గృపణుఁడవై నశింపకుము. తిందుక కాష్ఠమువోలెఁ గొంచెమసేపైన బాగుగా మండుము. ఊకలో నిప్పువలెఁ జాలసేపుపొగ రాజుచున్న నేమిలాభము? మం-

పుట్టుక పుట్టిన రాచవాఁడు చేతనైనంత పౌరుషముచేసి యుద్ధమొనరించి, రాజధర్మ ఋణముఁ దీర్చుకొని కృతార్థుఁడగును. లాభాలాభములఁ జర్చింపఁడు. ముందుపని చేయుచుండును. ప్రాణముతో ధనమునుకొనఁడు. కొడుకా! ధర్మమునుఁ బురస్కరించి పరాక్రమమునైన ప్రకటింపుము. ధ్రువమైన యుత్తమగతినైనఁ జెందుము. ఏమని బ్రతికెదవురా? భోగహేతువులగు నిష్టాపూర్తములు సమస్తమగు కీర్తియుఁ జెడిపోయెనుగదా! ఓడి యాపదలో మునిఁగి పడిపోవుచున్నవాఁడు శత్రువు పిక్క గట్టిగా లంకించుకొనవలెను. ఆజానేయాశ్వమును జూచి యెగిరి బరువు మోయుట నేర్చుకొనవలెను. సత్వమును, మానమును, పౌరుషమును, వెదకికొని నీమూలమున భగ్నమగు కులధర్మమును నీవ యుద్ధరింపుము. ఎవని ప్రవర్తనమును లోకమెల్ల నద్భుతముగాఁ జెప్పుకొనదో, దానమునఁ దపమున యజ్ఞమున సత్యమున నర్థలాభమున నెవ్వనికీర్తి వెలువడదో, విక్రమముచేతఁగాని విద్యచేతఁగాని సంపద చేతఁగాని యెవ్వఁ డన్యులనెల్ల మీఱఁడో, వాఁడు స్త్రీయుఁ గాఁడు, పురుషుఁడుఁ గాఁడు. తల్లినిఁ గష్టపెట్టుటకును, జనాభాలెక్క పెంచుటకును బనికివచ్చునొక మొద్దనవచ్చును. అన్నవస్త్రములు లేక పరాభవమును బొంది నిరుత్సాహుఁడవైన నిన్నుఁ జూచి నీబంధువులు స్నేహితులు నన్నెన్నివిధముల నిందించుచున్నారో యెఱుఁగవుకదా! శివశివా! పరమేశ్వరా! ఏ సీమంతినియు నావలె నిట్టి

నిర్భాగ్యునిఁ గనకుండెదుఁగాక. జిగీషువున కెప్పుడునుదృప్తి పనికిరాదు. తండ్రీ! నామాట వినుము. పుత్రకా! హృదయము దాయి చేసుకొని చచ్చినను దలఁచినపుడెల్ల సరిపడనివారికగుండెలు పగుల క్షణముకాని, నిమిషముకాని, యర్ధనిమిషము కాని, శత్రువుల నెత్తిన మండిపడుము. నన్నానందింపఁజేయుము. నీకు జయమగుఁగాత. త్వరపడి యుత్సాహసహాయుఁడవగుము, లెమ్ము. పొమ్ము. ఇదిగో యాయుధము,

యు—తల్లీ! ఎంత నిర్దయురాలవమ్మా! నేను కనఁబడక పోవునెడ నీకీభూమి యంతయు దొరికినఁగాని, యొంటినిండ సొమ్ములు వచ్చినఁగాని, భోగములు కలిగినఁగాని ప్రాణముండినఁగాని యేమి ప్రయోజనము సంపాదింపఁబడగలదు ?

ము—ఆత్మ ననాదరించువారికగులోకములు మనశత్రువులపాలగుఁగాత. ఆత్మోద్ధారకులగు పుణ్యులలోకములు మన మిత్రులకు సంప్రాప్తములగుఁగాత. భృత్యులు లేక పరులు పెట్టు పిండముల కాసపడి నిస్సత్త్వులై బ్రదుకు కృపణుల మార్గమున నడువకుము. బ్రాహ్మణులును స్నేహితులును నిన్ను, భూతములు పర్జన్యుని, దేవత లింద్రునివలె ననుసరించి జీవింతురుగాత. పరాక్రమశాలియగు నేపురుషునిఁ బండినచెట్టునువలె నాశ్రయించి యెల్లరు సుఖము నొందుదురో, వానిజన్మము సార్థకము. తన చేతులలావు నవలంబించి బ్రదుకువాఁ డెవఁడో వాని కిహపరములు రెండును

దక్కను. ఈదశలో పౌరుషమును విడనాడఁ దలఁచు చున్న నీవు కడు హీనులు నడచుత్రోవ నడుగుపెట్టు చుంటివి. తన కున్న విక్రమమునకుఁ దగినట్లు తేజముఁ బ్రకాశింపఁజేయక ప్రాణములమీఁది తీపితో నొదిగి యుండు క్షత్రియుఁడు దొంగ యని పెద్దలు వాడుదురు. కొడుకా! నే నేమిచేయుదును! అర్థగౌరవము గలిగి యుక్తి యుక్తములై గుణవత్తరములైన నామాటలు నీయందుఁ జావఁబోవువానియందు మంచిమందులవలెఁ బనిచేయు చున్నవి కావు. రాజనీతి రెండువిధములుగా నున్నది. శత్రువున కాపదవచ్చినప్పుడు దుర్బలులైనవారు వాని సాధించి పగఁ దీర్చుకొనవలెను. ఉత్సాహము, బలము గలవార లెప్పుడైనఁ బగవాని నెదురొడ్డనవచ్చును. ప్రస్తుతము మన కపకార మొనర్చిన సింధుదేశాధీశ్వరునిఁ బౌరజాన పదు లంతగఁ బ్రేమించుట లేదు. కాన వాని కిది యాపత్సమయము. కాకున్న మాత్ర మతఁ డేమి చావు, ముసలి తనము లేకుండ శిలకొట్టుకొని బ్రతుకఁగలఁడా? నీకుఁ దగినమిత్రులఁ బ్రోవుసేసికొని, కొండలను దుర్గము లొనర్చుకొని తిరుగుచు, సమయము చూచి వాని నెదుర్కొనుట యొకపక్షము.

మహాప్రాజ్ఞుఁడు, శాస్త్రదృష్టి, యగు నొక బ్రాహ్మణ సత్తముఁడు నీకుఁ జిన్నతనమున నామకరణ మొనరించి వీఁడు గొప్ప కష్టదశ నొంది, మరల మంచి బుద్ధి గలిగి యుత్తమసౌఖ్య మనుభవించు నని చెప్పెను. ఆమహా

త్మునివాక్యము నవలంబించి యింతగా నీజయముఁ గోరి చెప్పుచుంటిని. అనామకుఁడవు కాకుము. సంజయుఁ డను నీనామమును సార్థక మొనరించుకొనుము. ధనము లేనివాఁ డధముఁడు. ఎవనికి రేపటికిఁగాని యీపూఁటకుఁ గాని తినుట కేమియు లేదో వాఁడు దరిద్రుఁడు. అంతకంటె దుర్దశ యనునది వేఱె లేదని శంబరుఁడు చెప్పెను. ఇంక నావృత్తాంతము కొంత చెప్పెదను వినుము.

నేను మహావీరధనులగు క్షత్రియోత్తముల యుత్తను కులమునఁబుట్టి యట్టిద యగు మహాకులమునకుఁ గోడలనై వచ్చితిని. చిన్నప్పుడు కొంత యాయుధవిద్యయందు శ్రమ మొనర్చితిని. వ్యూహములు పన్నుట, భేదించుట నాయెఱుఁగనివి కావు, గురుశుక్రనీతు లభ్యసించితి. మునుల మతము లన్నియుఁ దెలియుదు. మొదట నాతండ్రియు సోదరులు నన్నడిగి రాచకార్యములయందు సంధివిగ్రహాదుల నిశ్చయించెడివారు. పిదప నానాథుఁడు నన్ను గౌరవించి సర్వాధికారముతో సర్వకళ్యాణముల నొసంగి రాజనీతియందు నామతము సిద్ధాంతీకరించి నడచెను. అనేకపర్యాయములు నే నామహాత్ముని యుద్ధములలోఁ జేదోడువాదోడై యుద్ధరించితిని. అమూల్యములగు సొమ్ములు, పూలు, దివ్యములగువస్త్రములు ధరించి, సంతుష్టనై యున్న నన్నుఁజూచి సంతసించు బంధుజన మీదశలో నావలన నెంత దుఃఖ మనుభవించుచున్నది! రామ! రామ! ఇంత కష్టము నా కేల

రావలెను ? బ్రాహ్మణునకు లేదని చెప్పవలసి వచ్చిన నాహృదయము పగులును. ఇంతకుఁ బూర్వము నేనుకాని నాభర్తకాని బ్రాహ్మణుఁ డడిగినవస్తువును లే దన లేదు. అందఱకు నాశ్రయభూతులమై యొకని నపేక్షింపక జీవించిన మేము నీమూలమున నిట్టిదశఁ జెంది బ్రదుకుటకన్న చచ్చుట మేలు. అపారమగు నాపత్సముద్రములో మునుఁగుచున్న మమ్ము నుద్ధరింపుము. లేకున్న నీహీనపు బ్రదు కేటికి ? గుండెలు పగిలి చావుము. నేను నీభార్య కూటికి గుడ్డకు లేక వేదపడియుండఁ జూచుచున్న నీవు బ్రదికియున్నవారి లెక్కలో నిప్పుడును లేవు. మనభృత్యులు, పురోహితులు, ఋత్విక్కులు, గురువులు, రాజబంధువులు, పొట్ట నిండించుకొను నుపాయము లేక మనల విడిచి హీనవృత్తిపాలఁబడ నింక మన బ్రదుకు గాల్పనా ? రాజనీతిలో ముఖ్యమగు పక్షముఁ జెప్పెద వినుము. ఇంద్రుఁ డొక్కవృత్రాసురునిఁ జంపి యెంత కీర్తిసంపాదించెను ? వేదములు పురాణము లన్నియు వేనోళ్ళ నాయపదాన మును బొగడుచున్నవి. రణరంగమున నిలంబడి పేరు చెప్పి శత్రుసేనలఁ గలంచి సేనాపతిని బొట్రదోలి ప్రసిద్ధుడగు నొక్కవీరుని స్వయముగా ససహాయుఁడై జయించిన వానికీర్తికిఁ బరిమితి యుండదు. లక్ష్మి వాని వరించును. రాజులెల్ల వానికి నమ్రము లౌదురు. చచ్చిన నింద్రుఁడు పూజింప వీరస్వర్గసౌఖ్యము లెల్లఁ జూరగొనవచ్చును. స్వర్గద్వారమువంటిదియు, యమృతమువంటిదియు, నగు

నీ రాజ్యభోగముల కడ్డమువచ్చిన శత్రువులమీఁదఁ గొఱవి వలెఁ బోయి పడుము. మనవార లేడ్చుచుండఁ బరులు సంతసించుచుండ దీనుఁడ వైన నిన్నుఁ జూడలేను. నాయనా! కులము రూపము విద్యయుఁ గలిగి యెద్దువలె భారమెల్లఁ దాల్పఁ దగిన నీయట్టివాఁడు తప్పుచేయుట చచ్చుటయె. పూర్వము సౌవీరకన్యలచే హర్షముతోఁ గొనియాడఁబడు నీవు సైంధవకన్యల హాస్యములపాలు కాకుము. జీవితసంశయమైన యప్పు డెదిరి తిరుగవలెఁ గాని వంగి తప్పించుకొని బ్రదుకరాదు. మన వంశములో నెవ్వఁడు నొకని వెంబడిఁ బడి యాశ్రయించి తిరుగలేదు. అది నీకుఁ దగదు. అసహాయుఁడవై కాని, ససహాయుఁడవై కాని, శౌర్యముతోఁ బాపాత్ముల నడంచుచుఁ, బుణ్యుల నరసి కాపాడుచు, మూఁడువర్ణములచే మ్రొక్కులు గొనుచు, ధర్మ మని బ్రాహ్మణులకుమాత్రము నమస్కరింపుము.

యు—ఉక్కుముక్కతో నీహృదయము చేసియుండవచ్చును. తల్లీ! దయారహిత మెఱుఁగవు. వీరప్రజ్ఞురాలా! రోషపరవశురాలా! నీ రాజనీతి యెంత బాగుగానున్న దమ్మా! సవతితల్లివోలె నసహాయుఁడనై యొక్కఁడ నైన సుతుని నన్ను యుద్ధముచేసి చావు మనుచుంటివి. తర్వాత నీరాజ్యభోగాదులవల్ల నేమి బావుకొనియెదవు.

ము—సంజయా! లోకుల కిదశాభేదము లెల్ల ధర్మార్థముల కొఱ కేర్పడినవి. వానిని విచారించియే యే నింత చెప్ప

చుంటివి. పరాభవము నొంది భయపడియున్న నీకు శాస్త్రవిదిత మగు మార్గము నుపదేశించి బాగుచేయలేని నా ప్రేమ గాడిదపుత్ర ప్రేమవలె నిరర్థక మగును. నీయందు ధర్మమునకు నర్థమునకు సంబంధించిన సద్వృత్త ముండిన నాకుఁ బ్రేమ మేలయుండదు? అభ్యుదయము లేక యవి నీతుఁడు, దుర్బుద్ధి, యగువానిఁ బుత్రుడఁని, మనుష్యుఁడవి ప్రేమించువారిప్రేమ వ్యర్థ మైనది. విధివిహితము లగు కర్మములఁ జేయక నిందితములగు పనులొనర్చు పురుషాధము లీలోకమునఁ బరలోకమునఁ గూడ సుఖమును జెందరు. క్షత్రియుఁడు యుద్ధము సేయుటకుఁ బుట్టెను. జయము వానిసొమ్ము. జయించినఁగాని చచ్చినఁగాని క్షత్రియుఁ డింద్రునిచేఁ బూజింపఁబడును. శత్రుగృహమునఁగాని, బుణ్యమగు నింద్రభవనమునఁగాని, జయించి మిత్రులఁ బెట్టుకొని కీర్తితో ననుభవించునంత సంతోషకరమగు సౌఖ్య మింకొకటి యుండదు. ఓడిపోయి రోషముచేఁ దగులఁబడుచున్నవానికిఁ దానో శత్రువులో చావకున్న నెట్లు శాంతి కలుగును?

యు.—తల్లీ! ఈబుద్ధి నీవు చెప్పదగినది కాదు. అందులోఁ బుత్రున కసలు చెప్పరాదు. ఇంచుక దయ దలఁచి యూరకుండుము.

ము.—ఇందువలననే నాకు మహాపద ప్రాప్తమైనది. ఇప్పటికి నీమనసు తిరుగలేదు. నేనింతగాఁ జెప్పుచుండ నాతో నాశ్చర్యముగ మాటలాడుచుంటివి. ఇది యిట్లుంచుము.

నాకు సెల విమ్ము. నీకుఁ దప్పక జయము కలుగునని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. సర్వసైంధవులను సంహరించి నేను నీకుఁ బట్టము గట్టెదను. స్త్రీకి స్వాతంత్ర్యము లేదుగాన సెలవునకు నీయపేక్ష. నాయట్టిదాని నీయట్టివాని యధికారములోఁ బడవైచిన దైవము నేమని నిందింపనురా హీనుఁడా!

య—ధనము, సహాయము లేని నాకు జయసిద్ధి యెట్లు కలుగు నమ్మా! నాకిట్టి దశ దైవమువలన సంభవించిన దని యెఱిఁగికొని పాపాత్ముఁడు స్వర్గమునువలె నేను రాజ్యము మీఁది యాస వదలితిని. అమ్మా! నీవు పరిపక్వమగు బుద్ధి గల నాపాలిదైవమవు. ఇట్టి నేను జయముఁ గొనుటకేదైన నుపాయ ముండిన బాగుగ నాలోచించి చెప్పుము. నీ యాజ్ఞప్రకారము సంచరించి నిన్ను మెప్పించెదను.

ము—కుమారా! దారిద్ర్యము వచ్చినదని పురుషుఁడు తన్నవమానించుకొనఁగూడదు. అర్థములు నిత్యములు కావు. ఉన్నవి నశించుటయు, లేనివి వచ్చుటయుఁ గలదు. ఈ యర్థమును దెలిసికొని కేవలరోషముతోఁ గార్యముల నారంభింపక, సువిచారముతో ఫలముల సంపాదించుకొనవలెను. సువిచార మన నేది యందువా? ఏఫలమైనఁ గావలెనని కార్య మారంభింపనివాని కాఫల మెన్నఁడేనియుఁ జేకురనే చేకురదుకదా. కావలెనని పనిఁ జేయువానికి ఫలము వచ్చినరావచ్చును; పోయినఁబోవచ్చును. అత్యంతాభావముకన్న సందిగ్ధమగు ఫలము కొంచెము

మంచిదికదా! ఎవనికి సర్వార్థము లనిత్యము లను జ్ఞాన
మున్నదో, వానికిఁ గార్యము ప్రతికూలమైనప్పుడు మనో
వ్యథ కలుగదు. ఈపని సఫలము కాఁగల దను మనో
నిశ్చయముతో నభ్యుదయమును బొంది జాగరూకుఁడై
మంచిపనులయందుఁ బ్రవర్తింపవలెను. బ్రాహ్మణులను,
దేవతలను, శుభశకునములను, బురస్కరించుకొని తెలివి
గలిగి ప్రవర్తించు రాజునకుఁ దప్పక మేలగును.
సూర్యుఁడు దూర్పునువలె లక్ష్మి వానిని వెదకికొనుచుఁ
దిరిగివచ్చును

పుత్రా! ఉపాయములు సామెతలు రోషము వచ్చు
మాటలు చాల చెప్పితిని. ఇఁక నీవు పౌరుషముఁ జూపుము.
సంతసించెదను నీయిష్టము వచ్చిన పురుషార్థమును
సాధింపుము. రాజైనవాఁ డెంత యాపద వచ్చినను
భయపడరాదు. ఒకప్పుడు గుండెలు పగిలినప్పటికి నట్లు
పరులకుఁ గనఁబడరాదు. ఇట్లు కనఁబడినచో రాష్ట్రము
సైన్యము, మంత్రులు వేఱగుదురు. కొందఱు శత్రువు
లలోఁ గలిసిపోవుదురు కొందఱు ప్రభువును విడిచి
పెట్టుదురు. కావున నీవు భయపడకుము. నిన్నితరులు
నవ్వకుండ గంభీరుఁడవై నిలఁబడుము. నీకుఁ బౌరుషము
ప్రభావము బుద్ధి యభివృద్ధి కావలెనని తేజస్కరములైన
మాటలు చెప్పితిని. మనస్సును నిర్మలముఁ జేసికొని
జయముకొఱకు బయలువెడలుము, మనకుఁ గావలసినంత
ధనముకలదు. అది నీవెఱుఁగకున్న నేమి? నేనెఱుఁగుదును.

నీకు నే సంపాదించి పెట్టెదను. సుఖదుఃఖముల కోర్చి నీ కొఱకుఁ బ్రాణములైన వెచ్చించుమిత్రు లనేకులు నీకుఁ గలరు. సమయము వచ్చినప్పుడు వారే నీకు సహాయు లగుదురు. వారిని ముందుగాఁ బ్రార్థించుట యుత్తమ పురుషుని ధర్మముకాదు. మఱియొకప్పుడు వారు మనలఁ దెప్పకుండవలెను. అందఱు మిత్రులను బిలుచుకొని తన శత్రువునకు సరిపడనివారిని గలిసికొని రాజావమాన కుపితులగుభృత్యులనుద్దీపింపఁ జేసి పరులపై దాడివెడలుట లోకసామాన్య మగు రాజధర్మము. అద్భుతమగు విక్ర మము తనకుఁదాన చూపఁబూని యొక్కఁడ శత్రు నెది రించి పోరాడుచున్నప్పుడు వానిమిత్రులు వెదకికొనుచు వచ్చిన రావచ్చును. రాకున్నను, ఆయుధముఁ బూని శాత్రువు డొకఁడు వచ్చి పిలుచుచున్నాఁడనిన నెంత సహాయసంపద కలవానికైన గొప్ప భయము కలుగక మానదు. దానివలనఁ దప్పక సంధియగును. తర్వాత నిలుచుండి కూర్చుండవచ్చును. పదిమంది సహాయు లున్న పుడు వందమందిని బ్రోవుచేసుకొనవచ్చును. మనప్రాణము నిత్యము కాదు. ఇది యుండఁగనే యాలోచించి కాలము గడపక శత్రువును జేరి యుద్ధమునకుఁ బిలువుము. తర్వాత యుద్ధమగునంతలోఁ జచ్చినను శాశ్వతమైన కీర్తి నిలువఁబడఁగలదు. ఈలోపల నేదైన యాపద సంభవిం చిన, మనభావ మెవరికిఁ బ్రకట మగును? రాజధర్మము కాలయాపనమును సహింపదు. నీకు మామాటికి జయ

మగుఁగాక గాదిలిబిడ్డా! యని కౌఁగిలించుకొని యామె యాతని శిరము మూర్కొని చెవిలో నేమేమొ రహస్యము చెప్పెను.

ఇంతలోఁ బ్రొద్దు గ్రుంకినది. ఆ యువకున కాఁకలి యెక్కడికో పోయినది. కార్యచింతాభార మెక్కు డయ్యెను. వాని కారాత్రి కనులకుఁ గునుకు రాలేదు. రసభావముల యుద్రేకము మాహాత్మ్యము రసికు లెల్లరు నెఱింగినదియ. అప్పు డాముసలమ్మ "పుత్రా! మనసంవాదము—సోమరులై లోకమున దైవవాదులగువారికి నుత్తేజన మొనరించెడిఁగాత. శ్రేయస్కర మగు మనదారిని నడచువారు మనవలె సర్వదిగ్విజయమంది శాశ్వతకీర్తిఁ గాంచెదరుగాత. నా మాటలు మఱువకుము. సన్నద్ధుఁడ వగుము—" అనుచుఁ బర్ణశాలలోనికిఁ బోయెను.

4

సింధురాజుతో రాయబారము

ఒకనాఁటి సాయంకాలమున నొకచోట నొక రాజకీయమగు సభాస్థాన మేర్పరుపఁబడెను. చాలమంది సామంత రాజులు పౌరులలోఁ బెద్దలు వచ్చి వారివారి మర్యాదల కనుకూలముగఁ దగినకుర్చీలలో గూర్చుండిరి. తర్వాతఁ గొందఱు పెద్దపెద్ద తలగుడ్డలతో మంత్రు లట వచ్చి కూర్చుండిరి. పిదప నచ్చోట నపూర్వముగాఁ దయారుచేయఁ

బడిన యుత్తమ సింహాసనమున నొక మహాప్రభువు వచ్చి కూర్చుండెను. అంతటను జప్పటులు గొట్టిరి. దైవప్రార్థనతో మంత్రులు కార్యక్రమము నివేదించిరి. ఆరాజు నిండు మనస్సుతో ప్రజలక్షేమమును బ్రశ్నించెను. దేశస్థితి లెస్సగ విచారించెను.

అప్పుడు కొందఱుచారులువచ్చియాయా దేశములలోని విశేషములు చాలగొప్పగాఁజెప్పిరి. అవి వినినంతనే మంత్రులలో వాదములు చెలరేగినవి. భేదబుద్ధు లతిశయించినవి. ప్రభువునకు మాటలాడనవకాశ మీయకపోయిరి. వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః. అను లోకవాద మాయెడ సార్థకమయ్యెను.

అట్టిసమయమున నొక్క పురుషుఁడు లేచి నిలఁబడి పెద్దగొంతు క్రోసుదూరమునకుఁ జెవిలోఁజెప్పినట్లు వినఁబడు చుండ నుత్సాహముతోఁ బట్టుదలతో నిర్భయముగా నిట్లు చెప్పఁజొచ్చెను.

రాజేంద్రా! మంత్రులారా! సామంతులారా! నామనవి శ్రద్ధతో నవధరింపుఁడు. నేను సౌవీర దేశమునుండి వచ్చిన ప్రజాప్రతినిధిని. మాదేశస్థు లెల్ల రేకగ్రీవముగాఁ జెప్పిపంపిన సందేశము నిదె వాక్రుచ్చుచుంటి. రాజు అనగాఁ దల్లివంటి వాఁడు. ప్రజలెల్లరు బిడ్డలు. కావున వారికి నన్యోన్య ప్రేమ కలుగుట తప్పు కాదు. రాజునకుఁ బ్రజ శరీరమువంటిది. రాజా ప్రజకు నాత్మవంటివాఁడు. కావున రక్షణముచేతను సేవచేతను నొకరి నొక రనువర్తించి భాసిల్లవలెను. మేమెల్ల మొదలింటి నుండియు మారాజునెడ నట్లు ప్రవర్తించు

చుంటిమి. మనమ్మారాజచంద్రుఁడు నట్లే కాపాడుచుండెడి వాఁడు. ఆతఁడేయన నేల? వానిపెద్ద లెల్లరుఁ బరతరములనుండి ప్రజలమీఁద నీఁగ వ్రాలకుండఁ గడుజాగ్రత్తతోఁ బరిపాలించిరి. రాజు లుత్సాహము కలిగి, యొకళ్ల నొకళ్ళు జయింప నెంచి సంగరరంగమునఁ బ్రాణములు తృణములుగాఁ నొడ్డుట తప్పుగాదు. కాని శత్రువుల నోడించినను వారిరాజ్యమున వారినే నిలిపి తాము వారివలనఁ గప్పములు గైకొనుచుఁ బరహితము నాత్మగౌరవము రక్షించుకొనుట రాజధర్మము. ఓటమియు గెలుపును దైవాధీనములు. మర్యాద రక్షించుకొనుటకు మాత్రము పురుషుఁడు ప్రయత్నింపవలెను.

“ఒకఁడు సార్వభౌముఁడై పన్ను గైకొనుచున్నను, ఏదేశముల కాదేశస్థుఁడు రాజుగా నుండి యారయకున్న, నితరదేశధర్మము లాయాదేశములయందు వ్యాపించి కులములు తెగలు ధర్మములు సంకరము నొందును. దేశమును గాలమును బురస్కరించి ధర్మములు వేదశాస్త్రములచే నిర్ణయింపఁ బడియున్నవి. వానిని సంస్కరించుటకు మనకేయధికారమును లేదు. మంత్రద్రష్టలగు మహామునులనంతమగు వేదరాశిఁ దఱచి యనేకముఖములగు నాధర్మము నాచారపరంపరచే నిహపరసాధకముగ సమర్థించి యున్నారు. అట్టి యాచారము లేదేశమునకైనఁ దగినరాజు లేకపోయినప్పుడు తప్పక చెడిపోవును.

“ప్రస్తుతము మీరు మారాజు నోడించినప్పుడే మా రాజ్యము మీయధీన మయినది కాని, మాయాచారము

కాలేదు. మొదట వర్ణాశ్రమధర్మముల విషయములో నుపేక్షించి నట్లుండి యిప్పటి వఱకు యాత్రయు మీయధీనము చేసుకొని ప్రజాభిప్రాయమును విచారింపక మీకుఁదగిన కొందఱ యుద్యోగుల యిష్టము ననుసరించి శాసించుచున్నారు. ఇది కేవల మన్యాయము.

“ఇదియునుగాక, భగవంతుని కెల్లరు సమానులే. అట్టిచో నిన్నటివఱకు రాజప్రాసాదములలో నుండి యెండ కన్ను వానకన్ను నెఱుఁగని యామెవారితో నట్టడవిం బడి మా రాజు దుఃఖ మనుభవించుచుండ మీ కేటి సౌఖ్యము? అట్టివాని నిట్లు సేయుట మీ కెట్లు ధర్మ మయ్యెను?

“ఇవి యంతయు మేము మీతో వాదము చేయుట గాదు. ముఖ్యాంశము వినుఁడు—ఎప్పటియట్లు మా రాజును బిలిపించి సౌవీరరాజ్యసింహాసనమున నిలిపి యూ[illegible]నివలన ప్రజాపరిపాలనము నడిపించుచు మీరు పైనఁ గని పెట్టియుండి తగిన యుక్తి గైకొనుచు ప్రజాయార్థికసమస్యలం దోడ్పడుడు మీ చక్రవర్తిత్వము నేకాధిష్ఠిత మొనర్చుకొని మెదలుగాత—యని మే మెల్లరము దేవునిం బ్రార్థించుచున్నాము. అట్లు మాకోరిక లీడేరకున్న మేమెల్ల సర్వార్థములం ద్యజించి యడవులపాలై పోయెదము. అరణ్యనిర్వాసితులగు నూతల మీ రేమి చేసికొనినను సరియె.”

అనుచు నింకేమేమో చెప్పఁబోవుచుండ నచ్చటి మంత్రులు సామంతులు నొకరిమొగము లొకరు చూచు

కొనుచు నాపురుషునితో--మీ ప్రజల యభిప్రాయము తెలిసి నదికదా. మే మాలోచించెదము లెమ్మని బలవంతముగా నాతనిం గూర్చుండఁబెట్టిరి. అచ్చటిప్రభువు సింధురాజనియు నది సింధుదేశ రాజాస్థానమనియుఁ బ్రసంగమునుబట్టి తెలియుచునే యున్నదికదా.

ఇంతలో నొకజవాను వేగముగావచ్చి—మహారాజా! జయము జయము. ఎవ్వఁడో యొక మహావీరుఁడు ఖడ్గధరుఁడై కాలినడకతో నిరువురు స్త్రీల సహాయముగ వచ్చి మనకోట వాకిట నిలఁబడి నన్నుఁ బిలిచి "ఓరి, మీ రాజేంద్రునితోఁ జెప్పుమా. ఈమాట యుద్ధార్థియై వచ్చిన సౌవీరకుమారుని జయించుట నీతరము కాదనుము. ఎవ్వరెవ్వరు తనకుఁగలరో వారినెల్లఁ బిలిచికొను మనుము. అసహాయశూరులగు సౌవీరుల నెవ రెఱుఁగరు? పౌరుష ధర్మము నెంచి యిచ్చట నిలఁబడితిని. తగినసమాధానము లేకున్న ఫాలాక్షుఁడడ్డము వచ్చిననుమాటులేక పెనఁగి యీ రాత్రి గడవకమున్నె నిన్నంత కాంతికముసకుఁ బనిచెద. చెప్పు"మనియెను. వానిమూర్తి చూడఁ గడు ఘోరముగ నున్నది. దేవర ప్రమాణ మని వణఁకుచు నూరకున్న సభ్యు లెల్ల నివ్వెఱపడిరి. అనేకు లనేకవిధములఁ దలపోసికొనుచుండిరి. ఆ సింధురాజు తన ప్రధానామాత్యునితో నేదియో రహస్యముగఁ బ్రసంగించి, యందఱకు సెలవిచ్చి నాఁటికి సభ చాలించి యంతిపురమునకుఁ బోయెను.

5

సింధురాజు ప్రతిసందేశము

ప్రొద్దుక్రుంకినది. పడమ రెఱ్ఱబడినది. ఒక్కొక్కటిగఁ జుక్కలు పొడసూపుచుండెను, ఆసమయమున సంధ్యాకార్యముందీర్చికోటతూర్పు వాఁకిలివద్ద నున్న సౌవీరవీరుని కుడివైపుననున్న ముసలమ్మయు నెడమప్రక్కనున్న తరుణియు నత్యుత్సాహముతోఁ దేజరిల్లుచుఁ దమచూపులు భావములు నాపురుషు నత్యంతపరవశుఁ జేయఁ గయ్యమునకుఁ గాలు దువ్వుచుండిరి. ధర్మవేదియగు నవ్వీరుండును నిశ్చింతుఁడై మహోత్సాహముతో వార్త కెదురు సూచుచుండెను.

అప్పుడు కాలకృత్యములం దీర్చి తగినవేషముతో నొక యుద్యోగి యచ్చోటికి వచ్చి యారాజకుమారు ననామయ మడిగి యింతనంతనుండి యిట్లు మాట్లాడఁ జొచ్చెను.

ఉద్యోగి—వీరోత్తమా! ఏమి నీ యభిప్రాయము?

సౌవీరవీరుఁడు—మీరాజేంద్రు నెదిర్చి పౌరుషము ప్రకటించి యిహపరసౌఖ్యములఁ జూఱఁగొనుటయే.

ఉ—ఆశ్చర్యము గలుగ నుడువుచుంటివి. మా రాజేంద్రుఁడనిన నొక తృణ మనుకొంటివా? మృగమనుకొంటివా? తురంగతరంగములతో, ద్విపద్విపములతోఁ బొంగివచ్చు ననేక సైన్యసాగరములనడుమ వరుణదేవు ననుకరించుచుఁ బ్రతిపక్షదుర్నిరీక్ష్యుఁడై పరాక్రమించుసింధురాజు నెఱుఁగని వాఁడవు కావు. నీ వొక్కరుఁడవు, నీకుఁ దో డీ

ముసలమ్మ. మి మ్మిద్దఱ నీయబల రక్షించుఁ గాఁబోలు. ఉత్సాహము కలిగి రాజులు పగఱ జయింపవచ్చుట నొసఁగు కాదు. నీకుఁ దగినవారిఁ గొందఱఁ దెచ్చు కొనకపోయితివా ?

సౌ—అమాత్యవర్యా! ఎంత పిచ్చివాఁడవు! శాత్రవుఁ డొక కొండ యనుకొనిన నెవ్వఁడుత్సాహముతో వాని నెదిరింపఁ గలఁడు? ఇప్పుడు నాదృష్టికిమీరాజు తృణమును గాఁడు. తరంగములు, ద్వీపములు, సాగరములు నాయెదుఁగనివి గావు. వరుణదేవుఁడు మాత్రము దేహధారి కాఁడా ? జరామరణవశు లగు మానవుల జయించుటకుఁ గూడ నొక పరికరము కావలెనా ? వీఁడు నాఁటిసంజయుఁడు కాఁ డనుకొనుము. ఇప్పటికి నా కో త్తలకు సహస్రాక్షుఁడు నొక సరకుగా నుండలేదు. సర్వథా దైవము నాకు సహాయము కావలెను.

ఉ—ఓయీ! నీమాటలు హాస్యాస్పదములుగా నున్నవి. అట్టి యసహాయశూరత కలిగిన నీయబలలతో డా సపడి తెచ్చు కొనుట యేటికి ?

సౌ—పిచ్చివాఁడా ! నేను తెచ్చుకొంటినా ? ఎవరివిధిని వా రనుష్ఠించుచున్నారు.

ఉ—ఇట్టివిధిజ్ఞుఁడ వప్పుడు పరాభూతుఁడవై యేలతలఁగితివి?

సౌ—అదియు విధియధీనతయే.

ఉ—ఐన నిన్నిప్పుడు విధి రక్షింతునని యభయ మిచ్చినదా?

సౌ—భయముండినఁగదా యభ్భయ మీావలెను? విధి తప్పక తోడుపడుననియె నాయభిప్రాయము.

ఉ—అట్లైన రాజబంధువులు మిత్రులు సహాయము కాకుండురా ?

సౌ—ఆ హేతువాదము లిప్పు డనవసరములు. మీరాజును యుద్ధరంగమున కియ్యెడ నడిపించెదవా! లేదా?

ఉ—మారాజు నీబోటి యసహాయునితో యుద్ధము సేయఁడు.

సౌ—మంత్రిముఖ్యా! నేనసహాయుఁడఁగాను, ఇదుగో, చేతిలో ఖడ్గముఁ జూడుము; యుద్ధము సేయననిన, వాని విడిచి పెట్టిపోయెద ననుకొంటివా ?

ఉ—ఏమి చేసెదవు ?

సౌ—మహావేగముతోఁ గోటలో దూఱి యడ్డమైనవారి నెల్ల సంహరించుచుఁ బోయి మీరాజునిఁ గెడపి సింహాసన మెక్కెదను.

ఉ—నీవే ?

సౌ—ముమ్మాటికి నేనే. సౌవీరకులజాతులకీ నీ బెదరింపులు నెమ్మనముఁ ద్రిప్పఁజాలవు.

ఉ—అట్లైన మారాజు సంధి సేయునేమొం ?

సౌ—శత్రువుఁడు ప్రబలుఁడైనప్పుడుకదా సంధి ! ఒక్కని కోడి యెదురుపడక కాళ్ళబేరమునకు వచ్చునంతటి యసమర్థుఁడా మీాతేఁడు ?

ఉ— కాదు కాదు. ఇట్టిదుర్దశలో నున్న నీపైఁ గనికరించి సౌవీరరాజ్యమునకు నిన్ను నియుక్తునిగాఁ జేయవలెనని నిన్నటినుండియు మే మాలోచించుచుంటిమి.

సౌ— ఏమేమీ? మీరా నాదుర్దశఁ బాపువారు? మున్నే యేల యట్టిపని సేయరైరి? సౌవీరశత్రుంజయరాజకన్యాపుత్రుఁ డొకనికరుణ నపేక్షించునంత హీనుఁడు కాఁడు. మీ రిచ్చినను రాచపోచనైన నాకూరక పుచ్చుకొనుట ధర్మము కాదు. రణరంగమున జయించి రాజధర్మముఁ బురస్కరించి రాజ్యలక్ష్మిఁ జేకొనియెదఁగాక.

ఉ— రాజన్యకుమారా! నీకు మేలగుఁగాక. నీనిశ్చయమిట్లున్న యెడల మాకున్నవానిలో నీయిష్టమువచ్చిన వాహనాయుధముఖపరికరములఁ గైకొని యుద్ధసన్నద్ధుఁడ వగుమని మారా జానతిచ్చినాఁడు అట్ల యొనర్పుము.

సౌ— యుద్ధమున జయింపక మున్నె శాత్రవులవస్తువు లుత్తముల కెట్లు పరిగ్రహింపవచ్చును? నాకవి యన్నియు నేల? మాతండ్రిగారిచే నీయఁబడిన యీ మండలాగ్ర మొక్కటియు చాలును. దీనిసహాయమున ముల్లోకములు జయింపఁగలను.

ఉ— మహావీర! ఇన్నిమాటలేల? రేపు నీయిష్టము వచ్చినట్లు సేయవచ్చును. ఈ నాటికి మా మహారాజుగారు తమకొక విడిది నేర్పాటుచేయుమని చెప్పిరి. నేను నల్లదె మహాసౌధ మొక్కటి సిద్ధపఱచి వచ్చినాను. నీవును నీ

సహాయులు నెల్లభోగములతో నీరాత్రికి నందు విశ్రమింపుఁడు. మారాజున కెట్లట్లు నీకును మర్యాదలెల్ల జరుగఁగలవు.

సా—సత్ప్రదయోత్తమా! మీపూజావాక్యముల కేనుసంతసించితిని. కాని రాజధర్మ మట్టులొప్పుకొనదు. వేయి మాటలేల? శత్రువుల జయించి కాని నేనుపురములలో నడుగిడను. అటు లడుగిడుటయు నీతి గాదు. పొమ్ము. సత్వరముగా యానగుణము ననుసంధింపుము.

ఉ—శూరోత్తమా! నీయుద్యోగ మిట్టిదయైన రేపటిసూర్యోదయానంతరమున మారాజు కోట వెలువడఁగలఁడు. నీవు సన్నద్ధుఁడవై యుండుము.

సా—గుణశాలీ! ఇదె మీరు వచ్చినదాఁక నిట్టులే నిలిచి యుండెదను. యుద్ధరంగము నిర్దేశించి మీరచ్చట భేరి వాయించినప్పుడె మి మ్మెల్ల మారొ్కనియెద.

అంతఁ జిత్తమని యాతఁడు లేచిపోవుచు, "ఔరా! యీ రాజన్యుఁ డెంత కీర్తిసంపాదించినాడు! ఇంతవఱకు మాటలతోనే రాజధర్మము వెలయించినాఁడు. యుద్ధమునఁ గూడ జయించెనా, వీనియశమున కంత ముండదు. కాకున్నను వీరస్వర్గము లభించును. ఈతని యీ యుద్యమమున కాతల్లియే మూలమని తోఁచుచున్నది." అని తలపోసి యాతని మెచ్చుకొనుచు రాజగృహద్వారము సమీపించెను.

6

సంజయ సింధురాజుల యుద్ధము

పరాక్రమశాలియగు నొక వీరపురుషుఁ డున్నతమగు నొక్క వారువము నెక్కి ఖడ్గహస్తుఁడై యతిత్వరితగతిఁ బఱ గెత్తుచు వచ్చుచుండెను. అక్కడ రేఁగిన దుమ్ములో భూమియు నాకసమును గానవచ్చుటలేదు. పరికించిచూచిన వానివెంట నిరువదివేల గుఱ్ఱపుదళముకలదు, వారెల్లరు తాపస వంతులు నుద్ధతులు. వారందఱు చెవులు దోరలు నెట్టుకొని చప్పుళ్ళు వినుచు సైన్యపరాగ మీక్షించుచు వచ్చుచుండ వారిలోఁ బ్రధానుఁ డెలుఁగెత్తి యిట్లు పలుకఁజొచ్చెను.

"జనులారా! సింధుసౌవీరభూపతులయుద్ధరంగ మెచ్చట ? నాపేరు ప్రభంజనదాసుఁడు. నేను మిక్కిలి రాజభక్తి తాత్పర్యము కలవాఁడను. వీరపత్నియగు విదులామహాదేవి నన్నింతవాని: గావించెను. ఇన్నినాళ్ళదాఁక నా ఋణమును దీర్చుకొను మార్గము దొరికినది కాదు. అశ్వశాస్త్రము, యుద్ధశాస్త్రములు నా కాయమ యుపదేశించినది. ఇప్పుడు నాప్రాణములు నాపరివారము వైదుభేయుని యధీనములు సేసి యుభయలోకసౌఖ్యముల ననుభవించెద. నాయట్టి ధన్యుఁ డెందైనఁ గలఁడా ! నే నీ ప్రాణములతో నాయమ కేమి యుపకారము సేయఁగలనని తలపోసికొనుచుండ దైవము నాకీ మేలిట్లు సంపాదించినది. నా విక్రమమునకు సింధురాజు సైన్యసాగరము గోష్పాదమాత్రమును గాఁజాలదు. ఏమనె

దరు........మూఁడవ మైళ్ళ దూరమున యుద్ధరంగము, పొమ్మ
నియా? ఇదుగో మూఁడంగలలోఁ బోయెద" ననుచుఁ బోయి
పోయి, చూచి. "ఔరౌరా! ఇదియేమి యుద్ధము! ఎక్కడఁ
జూచియు వినియు నుండ లేదు. అసంఖ్యములగు శత్రుసైన్య
ములలో మా రాజన్యుఁ డొక్కరుఁడే ఖడ్గపాణియు భూచా
రియునై పరాక్రమించు చున్నాఁడు. ఇంత సాహసముఁ జేసి
కీర్తినెల్ల నొక్కసారిగ సంపాదించి, నాఁడు చచ్చిన నేమి?
బ్రతికిన నేమి? రాచపుటుక యిట్లుండవలెను. సెబాస్! సం
జయ మహారాజా! నిర్జనారణ్యములో నిన్నాళ్లు సలకకుక్షి
నాశ్రయించి యనామకుఁడవై యున్నను జివరకు మంచి
పని సేసితివి. ఔరా! ఈవీరునిఁ గాపాడును నావీరమాత
వెనుకనై యెట్లు సైన్యలయము సేయుచున్నది! ఈ తల్లి
కొడుకులకన్న నా వీరపత్ని యుత్సాహము రోషము నాశు
విక్రమము సహింపఁ జాలక నా మొగము మొనలెల్ల పాటి
పోవుచున్నవి. నామనస్సున కాయమ దుర్గాదేవిగాఁ దోఁచు
చున్నది. ఈముగ్గురు మూఁడు లోకములు జయింపఁగలరు.
నాబోంట్లెల్ల యీకార్యమున నిమిత్తమాత్రులై మర్యాదఁ
దక్కించుకొనుటయే ప్రయోజన" మనుకొనుచుఁ దొందర
తొందరగా నేగి రణరంగముఁ బ్రవేశించి యడ్డమైన సైన్యము
నెల్ల నఱకుచుఁబోయి విమలా వైదులేయులకుఁ "దమ మూల
భృత్యుఁడు ప్రభంజన దాసుఁడు నమస్కరించు చున్నాఁడు;
నిరుపమానమగు స్త్రీశక్తి జయించునుగాక! విజృంభింపుడు;
ఇదె నేను గూడ వచ్చితి" నని తనగుఱ్ఱపు దళములతో సైంధవ

సైన్యసాగరము మథించు వాని యుత్సాహముఁ జూచి తల్లియు గొడుకును సంతసించిరి. ఆతఁడు కాతనిఁ జూచినంతటి నుండియుఁ జిత్తము పది పరివిధములఁ బోఁజొచ్చెను. కార్య భారమున నదియెల్ల వాని ధైర్య మవలంబించి యా సుదతి కాలముఁ గడపెను.

ఇట్లు విధివిరామము లేకుండ నాఁలుగుపూవ్రరు వారికిఁ దోడు తన పరివారముతోఁ బ్రభంజనదాసుఁడు ప్రొద్దు క్రుంకునందాఁకఁ బోరి వైరివీరుల పీచ మడఁచిరి. అప్పుడు కాలముపై నెపము వెట్టి సింధురాజు సైన్యమును దివియించి నాఁటికి యుద్ధముఁ జాలించి ప్రతివీరుని యుత్సాహమును దైవబలమును మెచ్చుచు శిబిరమునకుఁ బోయి మఱునాఁటి ప్రయత్నములోనుండి జంఘాలు రగు చారులఁ బిలిచి తనకుఁ గలవారి నెల్ల నాహ్వానింపఁ బుచ్చుచుండెను.

ప్రభంజనదాసుండును సైన్యమును విశ్రమింపఁజేసి చిన్న చిన్న శిబిరముల నేర్పాటుసేయించి తగురీతి విదులా వైదులేయుల సేవించుకొనుచు నాసుందరిం జూచి 'తల్లీ! కోప దృష్టితోఁ జూడకుము. నేను నీసోదరుఁడ. మొదటి నావృత్తి క్రమము పిమ్మట మనవిచేసుకొనెద' నని, 'యదియేమి,' యని యడిగిన తక్కినవారికి నట్లె చెప్పి, యాతఁడు విశ్రమించెను.

ఆసమయమున నపరిమితములగు చతురంగసైన్యము లతో విదర్భరాజేంద్రుఁడు 'సౌవీరసేనాని వేశ మేక్కడ?' యని యడుగుచు వచ్చి విదులామహాదేవిచరణములకు నమస్క రించి యనంతరము తనకు మ్రొక్కిన సంజయుఁ గౌఁగిలించు

కొని మూర్ధాఘ్రాణ మొనరించి యాతనికాంతను దీవించి,'
'రాజపుత్రా! నీ నిరుత్సాహమున నేమియు సేయఁ జాలక
యూరకుంటిమి కాని, మే మేమి యసమర్థులమా? భాగి
నేయా! ఇందఱము గల్గిన నాడు వారు సహాయముగ సాహ
సించి యొక్కరుఁడవు శత్రుసైన్యముల నెదుర్కొనవచ్చునా?
ప్రభు మంత్రశక్తులతోడ్పాటు లేని కేవలోత్సాహమును
నమ్మి యిట్లు తెగఁ బడవచ్చునా? ఇంక నాసహాయముతో
నింద్రు నైన జయింపుము. ఆడువారి నింట నుండని' మ్మని
యాశ్వాసించి డేరాలు వేయించి సైన్యముల నెల్లఁ దగురీతి
విడియించి యాటపాటలతోఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచు సుఖముండెను.

కొంతసే పైనతర్వాత నందఱు సుఖనిద్ర నొందిరి.
వేఁకువజామున వందిమాగధులపరాకులతో నిద్రలేచి భద్ర
కరి బృంహితములు వినుచు నారాజకుమారుఁడు మేన
మామయుఁ దాను గాలకృత్యములం దీర్చి ప్రభంజనునితోఁ
గూడ సన్నద్ధుఁడగు సమయమున 'విదులామహాదేవికొడుకు,
సౌవీరసంజయమహారాజుదేవేరి యగు భాగ్యవతి యెచ్చట?'
నని యడుగుచు వచ్చి రథము డిగి యాయుధహస్తుఁడై యొక
వీరవరుఁడు లోనికేగి పూజ్యులకెల్ల నమస్కరించుచుఁ బోయి
చరణములపై వ్రాలెను. వాని జూచి భాగ్యవతి 'ఓరీ
తమ్ముఁడా! నన్ని మహారాజు కిచ్చిననాఁడె మీభారము
తొలఁగిపోయినది! కని పెంచిన తండ్రియైన నిట్లు సేయునా?
నీ విట్టివాఁడ వని యెఱిఁగియే యాపద నాపికొనుటకు నా
తండ్రి నా కాయుధవిద్య చెప్పించెను. నాథునియాన లేక

కష్టములపాలైతిని గాని సైంధవసైన్యసాగరము నాకు మోకాటిబంటి గుంటయుఁ గాదు. ఇట్టిసమయమున వచ్చి యుత్తచేతులతో నూరార్చిపోఁ జూచుచున్నావు కాంబోలు!' అని కన్నీరు పైటచెంగున నొత్తికొనెను. ఆమాటలు విని యందఱకు మనసు కరిగిపోయినది. అనేకవిధములుగ నెల్లరు నూరార్చిరి. అప్పుడా తమ్ముఁ డక్కగారికి మరల నమస్కరించి, 'తల్లీ! నన్నిట్లేల వాక్ఛల్యంబుల గ్రుచ్చెదవు? రాజధర్మము ననుసరించి నీనాథునియుత్సాహము లేక మేమేమియుఁ జేయరాక కాలము గడుపుచుంటిమి. మీ రడవిపాలైనది మొదలు రాజ్యములోనుండియు మేము సుఖ మనుభవించుచున్నా మనుకొంటివా? ఇప్పుడే విదులాసోదరుని యూస్థానకవి మీవృత్తాంతము సాకల్యముగాఁ జెప్పిన వినినంతనే మనసు నిలువక మంత్రిసేనాధిపతులకుఁ దగు సంభారములు సైన్యము లాయుధములు తెమ్మని యాజ్ఞాపించి నేను ముందర వచ్చితిని. సోదరీ! మీకెల్లవిధముల దైవము మేలు గూర్చుఁగాత,' మని నానావిధముల నాశ్వాసించుచుండ రోకళ్ళు కఱ్ఱలు ఱాళ్ళు తీసుకొని సౌవీరనగరప్రజలు వెదకికొనుచు వచ్చి వారినిదర్శించి నమస్కరించి, 'సౌవీరశత్రుంజయకుమార సంజయమహారాజా! నీ బిడ్డలంబోలు ప్రజల విడిచి యేమని యిన్నాళ్లడవులలోఁ దిరుగుచుంటివి? నిరాశ్రయులమై పరాక్రమింప రాదని యూరకుంటిమిగాని యీ పాడుసైంధవ రాజ్యము మాకేటికి? ఇవె మాప్రాణములు నీయధీనము.' లని పలుకుచు నాతనిచే నాదరింపఁబడి యెల్లవారు నొక్కయభి

ప్రాయముతో విదులాభాగ్యవతులు శిబిరమునుండి సన్నద్ధులై యుద్ధమునకు వెడలిరి.

దైవ మననిట్టిది. తల్లి, భార్య సహాయముగాఁ దెగించి యుద్ధమునకు వచ్చినవాఁడు సమ్రాట్టగుచున్నాఁడు.

7

సంజయుని విజయము

ఈవిధమునఁ బదునాల్గు దినములు యుద్ధము జరిగినది. సైంధవునిచే మున్ను తిరస్కరింపఁ బడుచున్న రాజులెల్ల రొక్క రొక్కరుగ వచ్చి సంజయు నాశ్రయించిరి. వీని పూర్వవైరులు వాని రాజ బంధువులు మాత్ర మాపక్షమునఁ బెనఁగులాడు చుండిరి పదునేనవునాఁడు జయజయధ్వనులతో శుభశకునములతో విధి యొసంగు మహోత్సాహముతో నుదీర్ణుఁడై యాజిగీషువు 'నేఁడు సైంధవుఁ బ్రాణములతోఁ బట్టి తెచ్చెద నొండె, వధించెద నొండె. ఎట్లయిన వాని రాజ్యలక్ష్మినిఁ బరిగ్రహింపక నేను వెనుకఁ దిరిగివచ్చి శిబిరము ప్రవేశింప' నని ప్రతిజ్ఞ యొనర్చి, వికసించిన తనవారి మొగములు చూచుచు వందులు కైవారములు సేయ బయలు దేరి పోయి 'నమోఽస్మన్మాత్రే విదులాయై' యని పొంగి వచ్చుచున్న శత్రుసైన్య సాగరము పాయపడఁ జొచ్చి వియచ్చరులు మెచ్చ హెచ్చి యచ్ఛతురంగంబుల రక్తప్రవాహం

బుల నోలలాడించెను. వాని సహకారుల వేఱ యెన్న నేల!
ఒకఁడు విదులామహాదేవికిఁ దోడఁబుట్టినవాఁడు. వేఱొకఁడు
భాగ్యవతీ సోదరుఁడు. మఱియొక్కఁడు విదులాశిష్యుఁడు
కదా! వారివారిపాలుఁతులతో వచ్చిన సామంతులు మిత్రులు
వారికన్న నుత్సాహముతోఁ బోరాడిరి. వీరరససంపద
మూర్తీభవించి యాజిగీషువును గౌఁగిలించినట్లుండెను. సర్వ
సర్వంసహాసామ్రాజ్యలక్ష్మియు మధ్యమనాయికయై ఘోర
చూపులు వానిపైఁ గ్రుమ్మరింపఁజొచ్చెను. అమ్మహాసంకుల
సమరమ్మునఁ గొంతసేపునకుఁ బ్రధానుల ద్వంద్వయుద్ధములు
సాగెను. ఎల్లవారలుఁ బ్రాణముల నాదరింపక పేరుఁ గోరి
పోరాడిరి. అంత మధ్యాహ్న మైనది. ఉష్ణరశ్మిఁ దేఱి
చూడరాక తపనుఁ డెల్లవారి యొడళ్ళుఁ దనఖరకరములఁ
జొనిపి పరితపింపఁజేసెను. రణరంగమును జూచి శూరు
లూరకుందురా?

అత్తఱిఁ దీవ్రోత్సాహదీప్తుఁడై శత్రువులు మెచ్చ
కొన నాసావీరుఁడు సింధురాజుమీఁదికి ఖడ్గైకసహాయుఁడై
లంఘించుచుండ వానిసేనాధిపతి శత్రుజిత్తనువాఁ డడ్డము
వచ్చి యచలుఁడై వీని నొప్పించెను. తర్వాతఁ గొంతతఱికి
శౌర్యధనుఁడగు నాసంజయుఁడు వానిప్రతాపము ఖడ్గధారా
జలమునఁ జల్లార్చి యవార్యుఁడై దుమికి సాహసముతో
సైంధవు గుఱ్ఱముల సారథిని నఱకి రథముపై కెక్కి వాఁడు
కురియు నంపవానను సహించి చేతివిల్లు విఱిచి వాఁడు కత్తిఁ
గైకొనుసందున నాతని కేశములం గ్రహించి యాకర్షించి

తెచ్చి తనరథ స్తంభమునకుఁ బంధించి దిక్కులు బ్రద్దలగు నట్లు సింహనాదము సేసెను.

తక్కినవారు నుత్సాహముతో సైంధవుని మంత్రి సామంత సహాయులఁ బట్టుకొనిరి. హతశేషమగు సైన్యము శరణుఁజొచ్చిన నభయమిచ్చి యామెయిన పోయి వాని సర్వధనంబులఁ జూఱకొని మిత్రులు సేనలు ప్రజలు సంతసమున వెంటనంటిరా. నట్లు సైంధవుబంధం బరసికొనుచు శిబిరమున కేఁగి యారాజకుమారుఁడు విదులామహాదేవికి నమస్కరించెను.

అప్పుడు వెడలు నానందబాష్పము లంతరాయముగా నతని తేజోమూర్తిఁ జూడఁలేక యాతల్లి 'వచ్చితివా సౌవీర శత్రుంజయమహారాజకుమారకా! సార్థకనామా! సంజయా! నీమూలమున నాయుభయకులములు ప్రసిద్ధినొందినవి. వీర మాతనైతిని. కొడుకువై పుట్టి మాతృఋణముఁ దీర్చితివి. ఇట్టి నా భాగ్యము నేన మెచ్చునట్టిది యయ్యెను. ఇప్పుడు విదులా శత్రుంజయుల యంగాంగములవలనఁ బొడమిన తేజోరాశి యని నిన్ను జగ మెఱింగినది. ఇట్లే నిర్భయుఁడవై యెదిరించిన రాజుల నెల్ల నడంచుచు మధ్యమలోక మెల్ల నొక్క కత్తితో శాసింపుము. సమయము వచ్చిన దిక్పతుల నైన జయింపు'మని కౌఁగిలించుకొని మూర్ధాఘ్రాణ మొనర్చి తన్నుఁ జేరిన సహాయుల నెల్ల నుచితముగ నాదరించెను. వీరపత్ని యగు భాగ్యవతి కర్పూరపుటారతితో నెదుర్కొని మంగళాచారములతో నాతని యుత్సవము పాటించెచేసెను.

మఱునాఁడు సౌవీరరాజధాని కేగి యథావిధి నా రాజకుమా రుఁడు పట్టాభిషేకసుఖ మనుభవించెను. ప్రజ లానందాబ్ధి నోలలాడిరి మిత్రులు సుఖముఁజెందిరి. శత్రులు భయమునఁ గ్రుంగిరి.

అనంతర మా రాజకుమారుడు పౌరసామంతపరివార పరీతమైన యాస్థానమున సింహాసన మలంకరించి, సైంధవు రావించి నిర్బంధ మొనరించి వాని కిట్లనియె—ఓసింధు దేశాధీశ్వరా! నీవు నాజ్ఞాతివి. యుద్ధమునఁ జచ్చిన వీరస్వర్గ మున మహోన్నతపదవి నుండెడువాఁడవు. దైవవశమునఁ జేతికిఁ జిక్కితివి. పౌరుషము నిరర్థకము. దైవము సర్వాధి కము, కావున మనమున వగవకుము. నీరాజ్యము నీకిచ్చితిని. కైకొని యేలుకొనుము. నాకులమునఁ బుట్టిన నీకు హీన వృత్తి తగ దని యట్లు చేసితిని. మిత్రులఁ జేర్చుకొని శత్రుల జయించుచు మాకు నరి గొనసంగుచుఁ గులమునకుఁ బేరు ప్రతిష్ఠ సంపాదింపుము. వీలైనప్పుడు నన్నేని మఱల దయుంచెదుగాక—యని పలికి సగౌరవముగ వానిపదవి వాని కిచ్చెను ఆమహాత్ముని యోగ్యతకు నందఱు శరీరములు పులకింప వేనోళ్ళఁ బొగడిరి.

అంత నాసింధురా జిట్లనియె—మహారాజ! నేను పరా క్రమజితుఁడ నగునీదాసుఁడను. నీశాసన మతిక్రమింప నస మర్థుఁడను. కాని యాశాసనములోని చివరవాక్యము మాత్రము సవరణచేసి యెల్లప్పుడు నీకుఁ గుడిభుజము వోలెఁ దోడై నిజయము నాజయము యని సంతసించుచున ట్లను

గ్రహించి నీయాప్సితము సాధించుకొనుము. మహాత్మా! రాఁబోవు విజయదశమినాఁటికి సర్వసర్వంసహా జైత్రయాత్ర సాగింపుము. మహోపకారి నగు నన్ను మరల నింతవానిఁ జేసిన నాఋణ మప్పటికిఁ గొంత దీర్చుకొందు—నని పలికెను. సభ్యులెల్లఁ గరతాళములతో నతని నభినందించిరి. విదులామహాదేవి వాని నాదరించి— యాతఁడు నా రెండవకొడుకు—కని సభలోఁ బెద్దగాఁ జెప్పెను.

అంతట నా ప్రభంజనుఁడు విదులా భాగ్యవతీ వైదర్భీయులకు మ్రొక్కి, 'తల్లీ! నాయపరాధము సహింపవలయును. నాఁ డరణ్యములో నున్న మీకు తాపహ మేవిధమున నైనఁ గలిగింపవలె నని దానికి నుపాయ మేమియుఁ దోఁపక వచ్చి చెఱువునకు నీళ్ళకు వచ్చిన భాగ్యవతీదేవితో మున్నొకనాఁడు హేళనగఁ గాఱులు వలికితిని. కార్యసాధనమునకు వ్యంగ్య ప్రధానముగఁ నాడిన దప్పు గాదని మన్నించినను సరే, యమదండనము లేకుండ రాజదండనము ననుగ్రహించినను సరే. మీరే ప్రమాణ'మని యప్పటిమాటలు సభ్యులెల్ల వినునట్లు చెప్పెను. ఈ చరిత్రమున కెల్లరు బిత్తరపోయి యొకరి మొగము లొకరుచూచుకొనఁ జొచ్చిరి.

అంత విదుల, 'యిది నాయధికారములోనిది కాదు. భాగ్యవతి దయ' యనెను. భాగ్యవతి 'నేను స్వతంత్రను గాను, నానాథున కిష్టమైనభావము దుష్టము కాదు గాన పుత్రప్రేమతో నాదరించి సైరించితి' ననియె. సంజయుఁడు 'వీరమాత, వీరపత్ని యనుకూలించిరిగాన నీయందునిజముగఁ

దప్పున్నను క్షమించితిని. నీకు యమలోక మేనాఁటికిని జూడ నవసరము లేదనెను. ఆతఁడు కృతార్థుఁడ నైతి నని నమస్కరించెను. ఒక్కొక్క విషయము తలఁచుకొని యాశ్చర్యానందముల నొందుచు నెల్లరు నాఁటికి సభ జాలించి యథోచితముగ నివాసముల కేగిరి.

అదృష్టము దుర్బలునకైన విజయము నొసఁగునుగదా.

[ఈ కథాభాగమును దయతో నా కొసఁగిన బ్రహ్మశ్రీ తాడేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రి గారికి నా నమస్సులు

ఘ. ల. న. శాస్త్రి]

అయుతుండు

1

అయుతుని విద్యాభ్యాసము

పూర్వము పలువురు మహామునులు తమ యాశ్రమ
ములలో విద్యాలయములు స్థాపించి వేనవేలు శిష్యులకు
విద్య గఱపుచుండెడివారు. ఆ విద్యాలయములు నేఁటి మన
విశ్వవిద్యాలయములకన్న నెన్నిరెట్లు వన్నె కెక్కి-
యుండెడివి. అచట ముక్కాకలు దీఱి యారితేఱిన శిష్యులను
గురువులు ధర్మప్రచారమునకై నానాదేశములకుఁ బంపెడు
వారు. వారిశిక్షణమున ధర్మ మప్రతిహతమై సాగుచుండెడిది.

అట్టి విద్యాలయములను స్థాపించిన మునులు 'కుల
పతులు' అని పిలువఁబడెడివారు. కణ్వుఁడు, దుర్వాసుఁడు,
మున్నగువా రట్టి కులపతులే. వారి యాశ్రమమునఁ బది
వేలకు మించి శిష్యులుండెడివారు.

కులపతు లని పేరు గాంచిన మహామునివరులలో
నగస్త్యుఁడు చెప్పుకొనఁదగినవాఁడు. అగస్త్యుని విద్యాలయ
మున విద్యఁ గఱచు శిష్యుల సంఖ్యకు మేరలేదు. వారిలోఁ
బ్రయుతుఁ డను మునికుమారులు అయుతుఁడు నియుతుఁడు
ననువా రిరువురు కలశజున కత్యంతప్రీతిపాత్రములై యుండిరి.

అయుత నియుతు లొకతల్లిబిడ్డ లయినందుల కొక్క టియె నియమముగ నగస్త్యుని శుశ్రూషించుచుండిరి. విద్య గఱచువేళల వా రొకరియు దప్పియు నెన్నడివారు గాదు. తలమానెనని గాని, ఒడలు బడలినదని గాని, యాయాసముగ నున్నదనిగాని, రాత్రియనిగాని, పగలనిగాని, కూర్చుండుటలో మాటి మాటికిఁ గదలి కాలు మార్చుకొనుటగాని, యెఱుఁ గరు. వా రిరువురిం జూచిన కొలఁది నగస్త్యునకుఁ గుశలవులం జూచిన వాల్మీకిమహామునికటులు మిక్కిలి మక్కువ పొడము చుండెడిది.

క్రమ క్రమముగ వా రన్ని విద్యలు నేర్చి సమావర్తన మునకు సిద్ధముగ నుండిరి. అట్టియెడ నగస్త్యుఁడు వారిపైఁ బ్రేమ మిగులమడింప వారలకుఁ దగిన కన్నియల నెందేనిఁ దెచ్చి తన చేతిమీఁదుగఁ బెండ్లిండ్లు చేయ నూహించెను.

అందుల కాతఁ డెల్లమునిపల్లెలు వెదకి వెదకి విసి వెను. కాని తగిన కన్నియ లెందును దొరకరైరి. ఇఁక భూలోకమున లాభము లేదని లోపాముద్రాపతి సత్యలోక మునకుఁ బోయెను. అందు శారదాదేవి సరిసన యుండఁ, జంద్రరేఖతో మెఱయు బంగారుకొండరూ యనఁ; దెల్లని రాయంచ చెంగట నిరవొంద, శుక్రగ్రహముతో వెలుఁగు హాటకాద్రినిఁ బోలి; స్వచ్ఛములైన తెల్లనియలంకారములచే నలంకరింపఁబడి యుంట, శారదాభ్రములచే నంటఁబడి యున్న భూరిశైలముతీరునఁ; దెల్లతామరవిరిగద్దియపైఁ గొలు వుండి, దిగ్గజములమూఁపులమీఁద నలువారు కాంచ

నాచలముసొంపునఁ; గనువిందులు గొలుపు చతుర్ముఖునిఁ
గని యగస్త్యముని పలు తెఱఁగుల నుతించె.

బ్రహ్మయుఁ నగస్త్యునిపొగడ్తల కలరి యిట్లనియె—
మునీంద్రా ! నీవుమాత్రము సామాన్యుఁడవా ? నేను సృజిం
చిన భువనములలో నీకు సరిసమానులు లేరు అనుట సాహ
సము గానేరదు. లోకములో మఱి హుంకారములు లేవా ?
అవేమైన నుపేంద్రునిహారము నుత్పాటింప సమర్థము
లయ్యెనా ? బొమముడులు లేవా ? అవి యేనాఁడైన వింధ్య
పర్వతగర్వస్తంభనమునకుఁ బనికివచ్చెనా ? పుక్కిలింతలు
లేవా ? అవి యెక్కడనేని యొక్కచుక్కయినఁ దక్కక
త్రావి సముద్రము నింకించుపనికిఁ బూనినవా? జాఠరాగ్నులు
లేవా ? అవి యెల్లతాపసులఁ దనపొట్టఁ బెట్టుకొని జీర్ణించు
కొన్న వాతాపిని మ్రింగి తుకతుక నుడికించి రూపుమాప
నోపినవా ? కుంభసంభవా ! ఇన్ని మహామహిమములు గలిగి
లోకరక్షణకై నడుము కట్టి దుష్టనిగ్రహమునకు, శిష్టజనాను
గ్రహమునకుఁ గారణములైన రోషభీషణరేఖలతో వెలు
గొందు నీవంటి ప్రోడలు లోకమున లేరు, లేరు. లేరు.
మిత్రావరుణ కుమారుఁడవై పుట్టుటయే నీవైశిష్ట్యమును
జాటుచున్నయది. అగస్త్యా! నేఁడు మాకు సుదినము. నినుఁ
జూడఁ గంటిమి. మేలు. నీవచ్చినపని యేదియో, నొడు
వుము. నాయోపినకొలఁదిఁ దీర్చి యిత్తు.

నావిని యగస్త్యముని మిక్కిలి సంతసించి తన
వచ్చిన పనిమొగమును విన్నవించుకొనెను. అందులకు నలువ

ముదంపఁడి, 'యున్న స్త్రీసృష్టి కెల్లఁ దలమానికములై యుండ వలెనని యిరువురు కన్యకల నాయాత్మ నిర్మించియుంటి. వారు గాయత్రి యనియు, సావిత్రియనియుఁ బిలువఁబడు దురు. ఆకన్యకల నిరువుర నీ కిచ్చెద. కొనిపోయి యయుత నియుతులకుఁ బెండ్లి సేయు,' మని యాకన్యారత్నములనిచ్చి పంపెను.

కుంభసంభవుఁడు నొక్కగంతునఁ దన యాశ్రమమున కేతేరి, గాయత్రీ సావిత్రులం జూపి యయుత నియుతులఁ బెండ్లియాడుఁ డనెను. అందయుతుఁడు, తనకుఁ బెండ్లి చేసికొనునిచ్చ లేదనియు, మెడ కట్టి సంసార బంధము నంటఁగట్టకుఁ డనియు, వేఁడుకొని యొల్లఁడయ్యె. అందుల కగస్త్యుఁ డలిగి నియుతున కా కన్నియల నిరువురఁ గూర్చి పెండ్లి చేసి, యయుతునిఁ దనయుఁడఁ బాసి తొలఁగి పోఁ గఠోరముగ శాసించె.

అయుతుఁడు సేయున దేదియు లేక, దీనాననుఁడై గురువును బాసి హిమవత్పర్వతప్రాంతమునకుఁ బోయెను. అచట నొక చట్రాతిపైఁ గూర్చుండి యాతఁడు తనగతికి వగచి యిటు విచారించె—పరిణయము ప్రణయమూలము. అది యొల్లనివానికిఁ బ్రళయమూలముగదా. సంసారబంధ మునఁ దవులువడినవాఁడు వెండి వెలిఁబడుట కలలోనివార్త. వానియధఃపతనమునకు మేరయు లేదు. అందుల కనియేగదా నేను పెండ్లి యన నొల్లనిది? ఇంతమాత్రముననే గురుఁ డింత కఠినముగ శాసింపవలెనా!

యువతి నొల్లనుగాని, నాగురుండు కొండపై నెక్కి-యున్న దూరకనా? వాలుగంటి చూపులను గుఱిగాను గాని, వాండిశిత్తులపై నలు వెల్ల బ్రాలు మన్న బ్రాలనా? అంగన నొకతె గన్నెత్తి చూడనుగాని, మున్నీటి నీటిలో సుడివడి మునుగు మన్న మునుగనా? జవరాలి నొకతెం జెట్టబట్టనుగాని, కాలసర్పతున కర్పణము గమ్మనినం గానా? ఈ నా కాయకర్మములు తనకు సమర్పితములు కావా? తా నేమి చెప్పి పసిచిన నది తప్పక చేయనా? వద్దు మొఱ్ఱో యను నాను బెండ్లి సేయ నాగురుం డేల హఠి మూనవలె?

నిజముగ నియుతుండు దట్టిపనికిం దగినం దగుంగాక, గృహిణి యనిపరిగ్రహించి గంపెడు గృహబంధము తలపై వేసికొనుటకన్న వేఱె కీడు గలదా? అది గురుహితమే యగుంగాక, నేనుమాత్ర మట్టియురిలోం దవులుకొనం జాల. ఇచట నిలిచి గట్టి బ్రహ్మచర్యవ్రత మూని తపించి దేహ బంధమును బాసెద.

2

అయుతుని తపశ్చర్య

అని నిశ్చయించి యయుతుం డనువవ్రు నొకచోట నాశ్రమము నిర్మించుకొని యుగ్రతపము సేయం దొడంగెను. నానాంటి కాతని నిష్ఠ దృఢమై తత్తపోగ్నినుండి పుట్టిన

దావానలజ్వాల లాకసమును గ్రమ్మఁ జొచ్చెను. మేఘములు లేకయే మింటినుండి గనగన మని నిప్పుకలు గురియ సాగె. సముద్రము లల్లకల్లోలములై ఘూర్ణిల్లఁ దొడఁగె.

ఆ కాఁక నాకపురి నలుమూలలకు నెగఁ బ్రాకెను. అంత నింద్రుఁడు, నిప్పు ద్రొక్కినటులు, తలపైఁ దేలు గుట్టినటులు, పుక్కిలింతలుగ నావఁద్రావినటులు, నయి, యయుత బ్రహ్మచారి తపమునకుఁ దపించి, యది నేలపాలు సేసి వత్తు నని పూని, యొక ముదుసలిబ్రాహ్మణ మునివేషమున నయుతునితపోవనమున కేతెరె. ఆ కపటబ్రాహ్మణునివెంటఁ బలువురు శిష్యులును వచ్చిరి. వారిలో నొకఁడు, ప్రాఁతజింక తోలుచేఁ జుట్టబడిన శాస్త్రగ్రంథములపెట్టెలు మోసి కొనుచు వచ్చె. వేఱొకఁడు కంబళము, బ్రుసి, కమండలువు, మున్నైనవానిం బూనె. ఇంకొకశిష్యుఁడు, యవలు, పిండి, బియ్యము, ఉప్పు, చింతపండు, మొదలైన వంట సామగ్రిని మోచికొనుచు వచ్చె. మఱొకఁడు, సమిధలు, నేయి మున్నగునవి పోసి నింపిన వెదురుగోలలు, స్రుక్కులు, స్రువములు తలపై నిడుకొని రోజుచు వచ్చె. ఇంకొక ఛాత్రుఁడు, మెడపలుపు చేతఁ బట్టుకొని దూడను ద్రోలుచు నడువ లేక కడు నలసి తడఁబడుచున్న యొక ముసలియావును బిగ్గ నదలించి నడుపుచు నేతెరె. మఱియు నాకపటి సరసనఁ దెల్లగా నెరసిన జుత్తుతోడి తల యూఁడిపోవునట్లు వడఁకుచు నుండ నాతనిగృహమేధిని కఱ్ఱ యూఁతవైచుకొనుచు వచ్చె.

ఇట్లు సపరివారముగా నరుదెంచి యాకుహనా
భాసుఁ డయుతునియాశ్రమముముంగిటి పందిట విడిసి,
చేరువ నొక చెట్టున కావును గట్టివేసి శిష్యులతోఁ గొలువు
దీర్చెను. అప్పటికి మధ్యాహ్న మగుటచేత మాధ్యాహ్నిక
క్రియలు దీర్చుకొని, వండి, కుడిచి, యావునకు మేఁత వైచి,
యొకకొంతతడ వచట విశ్రమించి, యెండ దళిఁగి ప్రొద్దు
పడమట వ్రాలిన వెనుక లేచి, యామాయావి శిష్యసహిత
ముగఁ బరిసరము నవలోకింపుచుఁ బచారులు సేయు
చుండెను.

అంత సాయంతన మగుటచేత సమాధి చాలించి,
నదికి సంధ్యావందనార్థము చన నయుతుఁ డుంకించుచుండెను.
ఆసమయము నరసి యాదొంగబాపఁ డయుతుని పాలికిం
బోయెను. ఆ బ్రహ్మచారియు వానిం గని యతిథిపూజలు
సేసి, తగునాసనమునఁ గూరుచుండఁబెట్టి, అయ్యా! తమ
వచ్చినపని యేదియో సెలవిండని వేఁడెను. అంత నాకృత్రిమ
ముని యిట్లనియె.

ఓయీ! నాయాశ్రమము పసిండికొండపై నున్నయది.
అచట నాఁకలి దప్పులు లేవు. కామము, క్రోధము, లోభము
మున్నగువాని కచట నిలువ నీడ లేదు. అచట స్వచ్ఛము
లైన నీళ్ళు గల కొలఁకు లెన్నియో గలవు. ఆప్రాంత మం
తయు ప్రశాంతమై యతిశయిల్లు. పారిజాతాది తరురాజ
ముల కది యునికిపట్టు.

అందుఁ గాఁపుర మున్నవా రెల్లరు శ్రీసఖులు, సుగుణగణభూషితులు, సర్వేసములు. వారెల్లరు నను గురువుగాఁ దలఁచి కొలుచుచుండ నేను నాయింతితో సచటఁ గాఁపుర ముందు. అఖిలధర్మములందు గార్హస్థ్యము మిన్న గావున, నాధర్మమునఁ బాయక నిలిచియుంటి. ప్రకృతమునఁ దీర్థయాత్రలు సేయవలయు నని కుతూహలముగలిగి బయలు దేరితిని. కంచి, శేషాద్రి, శ్రీరంగము, ప్రయాగ, గయ, భద్రగిరి, సింహాచలము, అది యిది యన నేల? నాలుగు దిక్కులఁ గల తీర్థము లన్నియు సేవించి వచ్చుచుఁ బాండు రంగవిట్ఠలప్రభుని మహిమాతిశయము విని యా దేవదేవుని సేవింపఁ బోవుచు నీదారి నిచటికి కేతెంచితి.

అది యటులుండె. నీ వెవ్వఁడవు? జందెము, తేజము నీబ్రహ్మచర్యమును జెప్పకయె చెప్పుచున్నయవి. నూనూగు మీస లిపుడిపుడ మొలక లెత్తుచున్నవి. ఇంత చిన్నిప్రాయ మున నీతప మేమి? ఈవ్రత మేమి? ఎది పొంద నభిలషించి తివి? ఇట్టి ఘోరనియమమున సుకుమారమైన శరీరము నెండింపఁజేయుటకు దూరాలోచనము లేని నీహృదయమే కాక వేఱొండు కారణము లే దని నుడువుటకు నానాలుక పొంకుచున్నయది. ఉన్నదియున్నట్లు నొడువుము. వినదము.

అన విని వినయమున నయుతుఁడగస్త్యమునియొద్దఁ దనవిద్యాభ్యాసము మొదలుగ నది తుదగాఁ గల కథ యంతయుఁ బూస గ్రుచ్చినట్లు తూచా తప్పక చెప్పి వెండియు నిట్లనియె— 'మాన్యా! సలసలమను కలశజునియలుక

యను నెనరుసీటఁ గలవడి తల యంటి చూచుకొని యిటు లిచటికి వచ్చి తపోనియతిఁ గొంటి. సిపతుల్యము లైన విషయాభిలాషముల కిపుడు నసుఁ దటియు గుండెలు చాలవు, ఇంక ననతికాలమున నీతపము సాధనముగ మోక్షముఁ బడయ నున్నాఁడ.

నావుడు నవ్వుచు నామాయలమారి పాటుఁ డనియె—

ఓయీ! నీబాలభావ మింకను బోకున్నయది. చాలుఁ జాలు. అగస్త్యునకు శిష్యుఁడ నని చెప్పి గురువునకుఁగూడ నపకీర్తి దేనము. ప్రపంచమును గుర్తింపని నీతపమా మోక్షమును సంపాదించి యిచ్చునది?

ప్రయుతుఁడు నాప్రాణసఖుఁడు. ఆతని ప్రాభవము, భవము, గుణగణముల వైభవము నా కెఱుక. అతని జ్యేష్ఠ పుత్త్రుఁడ వని విని మొట్టమొదట నాతనిఁ జూచినయట్ల కాఁ దలఁచి యెంతయో సంతసించితి. కాని తుదదాఁక విన నీవిరుద్ధచరిత్ర మంతయు నా చెవుల నూదివలెఁ జిల్లులు వైచుచున్నది.

కులధర్మమును బాటింపక, చదువు చెప్పిన గురువును ధిక్కరించి, శాప మొంది, తోఁబుట్టులఁ, జుట్టపక్కముల, నెల్లరఁ బాసి, యీ కాని మాఱుమూల నట్టడవిలో నేకాకి వై యుట్టి గట్టుకొని ప్రేలాడఁ జూచుచున్నావు! మేలు. ఇఁక సంసారపిశాచము నీదరికి రాదుగాఁబోలు. స్మరాగ్ని సోఁక కుండ జ్ఞానామృతప్రవాహమును నిలిపి కాపాడ నీకె గాదు, మహామహుల కేనియు నలవిగానిది సుమా.

నిశ్చలమనస్కులై మహామును లని పేరు గన్న పరాశరాదుల ఱాయివంటి హృదయమునుగూడఁ గఱగించి జలజల ప్రవహింపఁ జేసిన దిట్టసుమా మన్మథుఁ డన. అతనికిఁ జేతకానిది లేదు. తపములు జపములు నాతనియను గ్రహము ప్రసరించినమీఁదనే పొసఁగఁగలవు. అది నిశ్చయము. మణిమయాలంకారములు ధరించి, లలితములైనఁ యాగారములందు విహారములు సేయుచు, శీలసంపద నెన లేని విలాసినులచే లాలింపఁబడి, మధుర మధురమైన కలమాన్నముం దిని, సుగంధవస్తువులు మేన నలందుకొని, రూపసంపదలో మన్మథున కీడుజోడులైన జనకాదులును నట్టి మహానందము ననుభవించినవారే సుమా. నీమొగముననే ప్రొద్దు పొడిచి యింతటి వైరాగ్యము నీవలననే పుట్టలేదు.

అంతియగాక, ఒరులకుఁ బుక్కిటిపురాణములు రాత్రింబగళ్ళు విప్పి చెప్పఁగలరుగాని, తీవ్రమైన వ్రతములు, ఆచారములు పూని తలలు గొఱిగించుకొన్న సన్యాసులు సైతము తమవిషయము వచ్చిన నుప్పుకారములను దిని వాని చవులు వెతకుచు నుందురు. సారస్వతపట్టభద్రులై పేరు గాంచిన కవిపుంగవు లెందఱో సుందరీవిభ్రమాంభోధిని దమ నేర్చినకొలంది వర్ణించి వర్ణించి దరి గానక యందు మునిఁగి పోయిరి. అయుతా! నీ వేమి వారితలలోనుండి వెడలితివా? విరసమైన యంతఃకరణమున స్త్రీసాంగత్యము సరిపడని దని యేమేమో యుపన్యసించుచున్నావు! చాలుఁ జాలు.

బుద్ధిమంతుఁడా! మఱొక్కమాట. పైరుపచ్చలు చక్కగాఁ బెరిగి, కోటికొల్లలు పండి, ధాన్యరాసులనుండి తమపాలు బండ్లపైఁ బాతేరు లింటికిఁ దోలుకొని రాఁగా, పడుగులు, పెండ్లిండ్లు, సమర్తలు, శోభనములు, మున్నగు వానితో నిల్లు నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణముగఁ గన్నులవిం దులు సేయ; యాచింప వచ్చిన యర్థు లభీష్టార్థములఁ బడసి పొగడుచుండఁ; బరిచారికాకోటు లడుగు దాఁటక తమ పని పాటులు లెస్స పాటించుచుండ; వచ్చుచుట్టపక్కములసందడి నెట్టుకొనఁ; దన పెద్దతనమున గ్రామ మంతయు వన్నెకు రాఁగాఁ; దగవు వచ్చినపట్ల నూరివారు తీరుపునకై తన్ను సాక్షిగాఁ గోరుకొని ధర్మపద్ధతి నెఱప; నిశ్ఛిద్రమైన బుద్ధి వైభవమున నిత్యనైమిత్తికములు దీర్చుచు; సామికి నివే దింప మిగిలిన ప్రసాదము నిల్లాలు పరమాదరమున వడ్డింప నారగింపుచు, సుఖముండు గృహమేధిసుఖసక్తి ముక్తిగాని, యది నిదురవంటిదియుఁ జత్రాతివంటిదియుఁ గాదు.

ఆపలుకులు తన చెవులకు ములుకులవలె సోఁక ప్రయుతునిసుతుఁ డయుతుఁడు మునుపటికన్న నెక్కుడుగ బిగిసి యిట్లనియె.

మహాత్మా! మీరాయనిన దంతయు వింతగా నున్నది. ముసలితనము పైఁబడి కాటికిఁ గాళ్ళు చాచుకొని యుండి, ముక్తికాములై మనవలసిన మీవంటివారేనా యిట్టిపలుకులు పలుకవలసినది? కామాంధకారమునఁ గనుగానక వనితా బంధమునఁ దవులువడు లోకమునకుఁ ద్రోవఁ జూపవలెఁ

గాని, మఱియుఁ గటికిచీఁకటికో నేటఁ గూలఁ ద్రోతురే ? నిష్కారణముగఁ దన్నుఁ బదరి యగస్త్య మహాముని బహిష్కారము సేయ నింతదూర మేతేరి తపమున శరీర మును శుష్కింపఁ జేసికొనుచున్న నన్ను ముష్కరుఁ డని యెంచితిరి కాఁబోలు. దేవర వా రిట్టి చదువులు విప్పి కనుఁ గప్పఁ జూచుచున్నారు.

అయ్యా ! మమకారము లేనివానికి, బంధువు లని, మిత్రము లని, యన్నదమ్ము లని, విచార మెచటనుండి వచ్చును ? అట్టియెడ వానికి వారితోడి తవులాటమున కసలె వలనుపడదుగదా ! గాఢమైన విజ్ఞానముతో నిగూఢమైన యంతఃకరణము గల నిర్మమునిధైర్యమును మన్మథుఁడు గాడు, వానియయ్య యైనను గదలింప నేరఁడు. మదధార లతో నిండియున్న యడవియేనుఁగుకుంభస్థలములోని ముత్తె ములను గొన సాధ్యమా ? వృద్ధుఁడా ! మునిజనులపాలిటి మహాభాగ్యమైన మోక్షమును బడయనేరక, నీ వీ బూడిద బొట్టుఁ బోలిన తుచ్ఛ గృహస్థధర్మమును బొగడుచుంటివి గాని వేఱొండు గాదు. ఎన్నఁడేనిఁ జిమ్మటపురుగు సింగ మగునా ? గాజు రత్నమా ? అల్పమైన కనకశలాటుక కల్ప ఫలము కానోపునే ?

అంతియగాక మహాత్మా ! నీవను గృహస్థధర్మ ములు సంపద లెస్స యున్నఁగాని కొనసాగ నేరవుగదా, ఆసంపద పూర్వజన్మసుకృతమునఁగాని చేర దనుట నిర్వి వాదము. అట్టిసంపద చేరెనో, యెట్టి మహాత్మునైనను నిముస

మున స్మరునికిల్లాకుబంటుఁ జేసివైచు. కావున, నన్నీయవినయ మార్గమున కీడ్చి యేల చంపెదవు? దివ్యబోధమును దయ చేసి యుద్ధరింపుము.

లోకు లిట్టిపట్టులఁ బరాశరాదులను బోలికగాఁ బెట్టుకొని గృహస్థకర్మములు గృహస్థధర్మములు అని యుపన్యసించి చరించుచుందురు గాని, పెండ్లి పేరంటములు లేకయే సంన్యాసియై పరమవిజ్ఞానఖనియై చిఱుతతనమునందె సర్వభూతమయత్వము గడించి బ్రహ్మసముఁడైన శ్రీశుకునిఁ గొని యెందులకుఁ గొనియాడరో తోఁచకున్నది. లోకము అంధప్రాయ మన వింతకన్న వేఱె తార్కాణ గావలెనా?

మునీంద్రా! ఏమైన నగుఁగాక. కులగోత్రములు గాని, స్త్రీలుగాని, యిల్లు వాఁకిలి గాని, రూక రుద్ర గాని, పొలము పుట్రగాని, నాకేమియు నక్కఱ లేదు. అవన్నియుఁ గత్తెరబోనులు.

అని తనయుక్తికిఁ బ్రత్యుక్తి పన్ని పలుకుసుతుని పలుకుల కులికి ముసలిముని చుఱచుఱఁ జూచుచు వానితో మరల నిట్లనియె.

ఓయీ! నీవేమియు ధ్రువుఁడవు గావు. నారదు నంతటివాని యుపదేశము నీ కబ్బలేదు. వలయు నని చెడి పోయెద నని కూర్చున్నవాని నడ్డగించి సరిదిద్దఁగలవా రెవ్వరు లేరు. నాయుపదేశించుబుద్ధి నీయందు నాటక, పందకుఁ బోటు, లోభివానికి నీఁగి, బోయవానికి దయ, నపుంస

కుసకంగనాసుఖము, నెఱిఁగించుతెఱఁగయ్యె. ఎట్లైనఁ
గమ్ము. ఇది మంచి, ఇది చెడ్డ యని యల్పునకెఱిఁగించువా
రెవరు ? ఎఱిఁగించినను సతఁడు మరలునా ? పల్లమునకు పడి
వడిఁ బాఱు నీటి నడ్డగించి, సముద్రప్రదేశమునకుఁ బంప
సాధ్యమా ? అగస్త్యు నెదిరించినవానికి నాయుపదేశములు
లెక్కా ? గుడి నువ్వెత్తుగ మ్రింగువానికిఁ దలుపు లప్పడ
ములు గావా ?

వ్యాససుతాదులను బోలికగాఁ గొని వాసికై మంగలి
కత్తి మ్రింగఁ జూచుచున్నావు. అందనిపంటి కాసపడి
యట్లుఁ జూచుచున్నావు. మఱియు బొందితోన కైలాసమున
కేఁగ మాట సర్దుకొనుచున్నావు. ఇవన్నియు నీకలవిగాని
వియుఁ జేడ్పాటునకు మూలకందములును సుమా. యోచించు
కొనుము. నామాట వినుము.

అని యెంత బోధించినను వినమి నయుతున్నిపై విసివి
యాకపటబ్రాహ్మణుఁడు, పోనిమ్ము. నీగతికి నీవే పొమ్మని,
వానిం బాసి పరివారముతోఁ దొలఁగిపోయె. తనపని నెర
వేరమి నట్లు పోవుచు నావేసమున నున్న యింద్రుఁడు, కామ
ధేనువువలన నది సమకూరవలె నని, యూహించి, తన
తలఁపును దేవమాయచే దాని కెఱిఁగించి యాయావు నచ్చ
టన యాచెట్టునకు వ్రేలాడఁగట్టి యుంచి చనియె.

3

అయుతుఁ డావును బోషించుట

ముసలిముని చనినవెనుక నయుతుఁ డతని పలుకులకు గలఁగుచు నేవగింపున దిక్కులు కలయఁజూచుచు నుండ, నెదుట నొకయర్జునవృక్షమునకుఁ గట్టివేయఁబడిన ముసలియావొకటి యాతనికంటఁ బడెను. అపు డది యప్పుడో మఱియొక క్షణమునకో చచ్చునటు లుండెను. తోలు, సందుసందుల దొల్లవడినయెముకలు దప్ప దాని మేన మఱియొకటి యున్నట్లు తోఁచుటలేదు. కన్నులు పీఁతకలుఁగులవలె లోఁతై పుసులు గాఱుచుండెను. కాళ్ళు పుల్లలవలె నిలువలేక వడఁకిపోవుచుండెను. కొమ్ములబరువునఁ దల యాఁగి దించుకొనిపోవుచుండెను. పుండ్లు పడునట్లు కుట్టి, యున్న కొద్దిచీము నెత్తురు పీల్చుచున్న దోమలను ఈగలను దోలుకొనుటకైనఁ బనికి రాక దానితోఁక వెనుకబరువునకు మాత్రమే పనుపడి వ్రేలాడుచుండెను. చెవుల బిలములలోనికిఁ గందిరీఁగలు పోవుచున్నవో, మఱేమవుచున్నవో అది గుఱుతించు నంతలో లేదు. పైపెచ్చు నేలకు దించుకొని పోవు కుండపొదుఁగులో ముట్టె పెట్టి దూడ పాలకోసమై క్రుమ్ము నొక్కొక క్రుమ్మునకుఁ దూలి నిలువలేక పడఁబడఁ బాఱుచు గడగడ వడఁకుచు నాయావు చావునకు సిద్ధమై యుండెను.

అది గని యయుతుఁడు దయ పొడమి, యిది మొన్నటి మునిది కానోపు. పోవునపుడు నామీఁదియలుకచే మఱచియో,

యిట్టి దుర్గతి నుంటచే రోసియో విడిచి పోయినాఁడు కాఁబోలునని యనుకొనుచుఁ దఱియ సరిగి యాఁగోమాత నెట్లైన గాపాడవలయునని నిశ్చయించుకొనెను.

నాఁటఁగోలెఁ గాళ్ళకొంకు వోవ మాలీసు చేసియు, నోడలు మెల్లమెల్లగఁ దోమి కడిగియు, గోళ్ళతో గ్రుచ్చు కొనకుండ రోమములు దువ్వి సరిచేసియు, నెత్తురుఁ జిలుకు పుండ్ల కాకులు నలములు వేసిపసరులుపూసి నయముచేసియు, వేళకుఁ దగిన లేఁతపచ్చికఁదెచ్చి మేఁతవైచియు, నమలుడు పడక పంటిసందుల మిగిలిన గడ్డిపరకలుదీసి పాఱవైచియుఁ, జల్లని కుడితినీరు ద్రావఁబోసియు, నింటిముంగిటి పందిటికంబమునఁ గట్టివైచి నిముసమేనియుఁ బాయక గారామున నాతఁ డాయావును సాఁకఁదొడఁగె.

అదియు నయుతునిపైనఁ దన ప్రాణములు నిలుపు కొని యున్నట్లు జాలిచూపులు చూచుచుఁ గ్రమక్రమమున బలిసి చియ్యఁబట్టసాగె.

ఆ యావుపేడ, యుచ్చ, యెత్తి బాగుచేయుటతో నయుతుని యాసనాధ్యానముల నేర్పు పట్టుదప్పిపోయె. లేలేఁత పచ్చిక కోసికొని తెచ్చి పెట్టుటతో దర్భలు గోసికొనివచ్చు నలవాటు మాటువడియె. జాఱిపోకుండఁ గడు జాగరూకతతో మెడపలుపు ముడి బిగించి కట్టియుంచుటతో జప మాలఁ ద్రిప్పుచొప్పులు దప్పిపోయె. ఆయావుపై వ్రాలి ముక్కులతోఁ బొడిచి మూఁపునఁ, జెవులలోఁ, దోఁకపైన, నందందు గాయపఱచు కాకులఁ దోలుపనితో మంత్రములఁ

జడువృషని వెనుకఁబెట్టె. అగస్త్యునొద్ద విద్య నభ్యసించి, పెండ్లి యొల్లక, ఆశలన్నియు మొదలంటఁ గోసికొని యున్న యా గోచిపాతరాయని కటువంటి కడవరాని గొడవ మెడఁ జుట్టుకొనియె. చిత్రము! విచారింపక తమకుఁ గానిపను లలోఁ జేయిడువారి కెచటనైన సుఖము గలదా ?

బక్క-చిక్కిన యా మాయయావు సయిత మాతని సాఁకతమునఁ గ్రమక్రమమునఁ దిండి యొంటఁ బట్టి బలిసి చియ్యఁబట్టి క్రొవ్వి బీద బలిసి బందికాఁ డయినచందమునఁ బోఁతరించి యయ్యడవిలో నెదురు లేక తిరుగఁజొచ్చె కను మూసి విప్పునంతలో గుండువలె బలీయమై పెరిగిన తన దూడతో నగిరి చెంగున నాఱఁబండిన యితరమునుల పొల ములలోఁ బడి దుంపశుద్ధిగాఁ దిన నలవాటుపడెను. మేఁత బలువున వది తిరుగఁ జూలు మోచియునికి వదలించుటకుఁ గొట్టుటకు మన స్సొల్లక చేతులు రాక యితరుల కాఱు కూఁతలకు బదులు వలుక లేక అయుతుఁడు చిక్కువడు చుండెను, అదియు నంతకంతకుఁ బోఁతరించి రోజుకు నూఱు జగడములు కొనివచ్చి యయుతునిపర్ణశాల పీకించుచుండెను. అందుల కయుతుఁడు కొందల మందుచు నిట్లని తలపోసె.

అక్కటా! నాకీ యా వెక్కడ దాఁపురించినది? ఆవుతోలు గప్పుకొనియున్న బెబ్బులిగాని యిది నిక్కపు టావు గాదు. కాకున్న దేవమాయ కావలె. లోకము లోని యావుల కిట్టి లక్షణము లున్నవె? దీనితోఁక దండము వలె బండబాఱి యున్నది. దీని యీ కుండపొదుగు బడబడ

వడగండ్లతోఁటి వర్షమునటులు పాలకాలువఁ బాఱించు
చున్నది. దీనిముకుగోళ్లు నేలబాఱియలు. దీనిమెడ, దౌడ,
కాలుఁతల కందక యున్నవి. ఇందువలననే గాఁబోలు,
ఆముసలిమునియు రోసి యాతీరునకుఁ దెచ్చినాఁడు. ఇపుడో
పోఁతరించిన దీనిపై గాలి నీవారధాన్యపుచేలకు వత్సనాభి
గాలి యైనది. ఇనుపగుండ్లఁ బోలిన దీని డెక్కలు కంద
మూలములకు గఠినకుద్దాలములైనవి. ఇద్దాని కఱకునాలుక
బర్హిస్సులకుఁ జటులదవానలచ్ఛట యైనది. ఇద్దాని కంఠ
ధ్వనులు చూలు మోసిన లేళ్ళకు వినరాని యారణోచ్చార
ణము లైనవి. నాకు మొగమోడిగదా, యింతదనుక నోపిక
పట్టి తోడిమును లీయాగడమును సైచి యిద్దానిపనిఁ బట్టక
మాసరి ? ఇంక నిది యిచటనున్న నాకును మాటదక్కదు.

అని దీర్ఘముగ విచారించి యయుతుఁడు కినుకఁ
దెచ్చుకొని, బిగ్గఱగ నఱచుచున్న దూడను లంకెవైచి కట్టి,
యావు మెడలో నొక పెద్ద గుదిబండ వ్రేలాడఁగట్టి, తల
త్రాఁడు తనచేతఁ బట్టుకొని పొలిమేర వెడలఁదోలఁ దోలు
కొనిపోయె.

అదియు నయుతుని యఱపులు లెక్కసేయక యెగిరి
దుముకుచు వానినిఁగూడ బిరబిర నీడ్చుకొనుచుఁ బోయి
పోయి, వాధూలముని తపము సేయుచున్న వనములోనికిఁ
బాఱెను. వాధూలుఁ డపరదుర్వాసుఁడు. అతఁ డచట
మహోగ్రమైన తపమున మునిఁగి యుండెను. వాని చుట్టును
పుట్టలు పెరిగిపోయెను. వాధూలుని యుద్ధతికి వెఱచి, పులి

యున్న పొదను బోలె, మొసలికి నెలవైన మడుగునుబోలె, త్రాచుపామున్న పుట్టనుబోలె, వానివనమున వాసవాదు లేనియుఁ జొర నుంకింపరు. అందువలన నది మహాభయంకరమై దట్టమై యుండెను.

మాయలమారి గోవాపు నది య ట్లావనమునఁ బడి యాఁగ కాగడము చేసి చేసి యయుతుని చేతిత్రాఁడు వద లించుకొని పోయి వాధూలమునియున్న వల్మీకమును గొమ్ము లతోఁ గుమ్మి చదను చేసెను.

కార్చిచ్చుమంటలతలలువోలెఁ బై నావరించిన గడ్డి తీఁగలు పొడవైన గడ్డములు మీసములు తలవెండ్రుకలు మెఱయు గుహాలంబోలి యెఱ్ఱని లోచనగోళములతోఁ బెద్ద కొండవోలె వాధూలుఁడా గోల కోడలు దెలిసి వల్మీకము నుండి వెలువడెను. అయుతుఁడు గగ్గోలువడి వడవడ వడఁ కుచు వాధూలునిఁ గని నివ్వెఱపాటున నట నిలువఁబడి పోయెను.

వానిఁ గని వాధూలముని వదరుచు— ఓరీ దురాత్మ కుఁడా! ఏకాంతమునఁ దపము చేసికొనుచున్న మునుల మీఁదనా నీయాటలు? నీపొగరడగింతు. ఏదియు నెఱుఁ గక ప్రపంచదృష్టి దొఱఁగి యున్న న న్నిట్లు చేసితివి గావున నీ వొక కప్పవై కుములు— మని శపించె.

అది విని యయుతుఁడు వగచుచు వాధూలునడు గులపైఁ బడి—స్వామీ! ఇందు నా దోష మేమియు లేదు.

పోఁతరించిన యీయావు నూరువేడలఁ దోలఁ దోలుకొని వచ్చుచుండ నిమ్మోద వెట్టిదియోకాని, యింత కొడిగట్టి మీకు మహాపరాధము సేసె. మన్నించి శాపాంతము దయ చేసి నన్ను బ్రోవుఁ—డని వేఁడుకొనెను.

వాధూలుఁడు వాని సత్యవచనములకు శాంతుఁడై యయుతునితో ననియె—ఓయీ! నీ తెఱఁ గంతయు నెఱిఁగి కొంటిని. ఇందు నీదోసఁగు లేమి నిక్కువము. కాని దైవ మెవరికిని దప్పునుగదా! వగవకుము. అనుభవము కర్మ గతులు నశించుటకు మూల మనుట నిక్కము. ఇది నీమేలు కొసరమె కాఁగలదు. శ్రీనరసింహస్వామి పదము లేమ రక కొలుచుచుండుము. ఆభగవానుని యనుగ్రహమున ధన్యు డవు కాఁగలవు.

మఱియు నయుతా! చేయివట్టిన యిల్లాలి మొఱఁగుల మొల్లముల కేది కాలువు బ్బనఁ జెల్లునో, క్రొత్తముత్తియ ములఁ బోలు కొమరులయుదయమున కేది మున్నీర్చ గనఁ జెన్నమీఱునో, ఆఁకట నకనకఁబడి వచ్చు నతిథుల కేది నిలువ నీడయై నీడ్రమాఁ కన నతిశయిల్లునో, దివి కెక్కఁ బ్రాఁకు పితృదేవతల కెద్ది యాధారమో, అట్టి పరమపవిత్ర మైన గృహమేధిధర్మమును గురునాజ్ఞయని యైనఁ జూడక తెగడి గొల్లకుంటివిగాన నీకిట్టి గొడవ సంభవించె. నీశాప మోక్షమున కదియ యవధిగఁ దోఁచుచున్నయది. నీ వీ కప్పరూపునన కొన్ని నాళ్ళుండి పిల్లజెల్లలం గని పితౄణము దీఱి వెనువెంటనఁ దొంటిరూపుఁ బడయఁగలవు. కప్పపుట్టు

వునఁగూడ నీకు వెనుకటి స్మృతి పాసిపోక నిలుచు. అవ్వాన
విడువ కద్దేవదేవు నారాధించి ముక్తుఁడవయ్యెదవు లెమ్ము.
అని యనుగ్రహించి వాఘూలుఁ డయుతుఁడు చూచుచుండ
సూర్యమండలము భేదించికొని పోయి బ్రహ్మసాయుజ్యముఁ
బడసె.

అప్పుడప్పుడ యా దొంగ కామధేనువు సయితముఁ
దనయేలిక పని దీర్చి యయుతుఁడు చూచుచుండ మూడత్రో
సురపురి కరిగె.

4

అయుతుఁడు కప్ప యగుట

అయుతుఁడు కాలకర్మవశమునఁ దనకు సంప్రాప్తించిన శాపవ్యసనమునకుఁ గుందుచు వాఘూలుఁ డనుగ్రహించిన శాపాంతమునకుఁ గొంత యూరడిలుచు నటనుండి నరసింహ దేవుని పాలికిం బయన మయ్యెను. త్రోవలో భీమరథీనదియొడ్డున నున్న పాండురంగ విట్ఠల ప్రభువు మున్నైన దేవతామూర్తుల దర్శించి సేవించుచు నతఁడు నటఁ గొన్ని దినములు నిలిచె.

వెండియు నవ్వాటు నటనుండి వెడలి యుత్తర దిక్కుగ నడచి చని చని శ్రీ నృసింహస్వామి వెంచేసియున్న పుణ్య పదముఁ జేరె.

ఆ దేవదేవుం గాంచినంతన మే నెల్లఁ బులకలు దొడిగి యయుతునకు శాప మెడలినట్లు తోఁచె. ఆస్వామి యడుగులచెంగటఁ జాగిలఁ బడి మ్రొక్కి లేచి యయుతుఁ డనేకవిధనుతుల నుతించుచుండెను. అంతలో నాతని వివేకము, శమము, దమము, వేదపారాయణనిష్ఠ, భక్తి, వినయము మున్నగున వన్నియు నేమూల కొదిగెనో, చిత్రముగ నాతఁ డొక కప్పతీరున నయ్యె. ముత్యములు, పగడములు నొకచోఁ గూడినయ ట్లావింతకప్పయొడలు వింతవింత రంగులతో మెఱయ సాగె.

అనుదినము ప్రొద్దు పొడువకమున్న, సంగమతీర్థమున కేగి యందు బుటుకున మునుఁగు. అచట నిసుకతిన్నెలపైఁ గూరుచుండి మునులు వల్లెవెట్టు వేదఘోషణము నాపోవక ప్రొద్దెక్కుదాఁక వినుచుండును. మధ్యాహ్నవేళలయందు, దేవునిముంగలి బలిపీఠముపై మిగిలిన మెదుకులను మితముగ నరహరిప్రసాదముగఁ దిని తృప్తి పడును సందెప్రొద్దు మొదలు నగమురాత్రి గడచువఱకును నరహరిమూర్తి కెదురుగఁ గొలుచుచు నిలుచును. అంత శ్రీనరహరి యాదిశేషునిపై లక్ష్మితో మేను వ్రాల్ప నాతనియడుగుదామర విరులసరస నున్న కలుఁగులో సద్దు సేయక యణఁగి జాగరము సేయుచుండు. ఇటు లా శాలూరచక్రవర్తి పూర్వజన్మస్మృతి గలిగియుండుటఁ జేసి పాయక నరహరిసేవఁ జేయుచు రోజులు గడపుచుండె. వింతవింతరంగులతో నద్దానియొడలు మెఱయుచుండుటవలన నది యెచటఁ గూరుచున్నను దోలక చూప

ములు వింతవింతగఁ జూచుచు నూరకొనెడివారు. మఱికొంద ఱద్దానిపోకడలుచూచి యిది హరిదాసు, నరసింహస్వామికిఁ గూర్చినబంటు, అని ప్రేల్లిడి పిలిచి లాలించుచుండెడివారు.

ఇట్లు కొన్నియేండ్లు గడచినవెనుక నొకనాఁడు కన్యాకుబ్జ మేలురాజుకూఁతురు, చెలులతోఁ బౌండరీకపర్వమున స్వామిఁ గొలువ నేతేర. వారందఱును నారసింహతీర్థము దరిని, భీమనదిచెంగట, విడిదల చేసిరి. అంత దూరదేశ ప్రయాణమున నలసియున్నకతనఁ గాన్యకుబ్జకన్య జలకమాడ నుత్సహించి చెలికత్తెలం గలుపుకొని నారసింహతీర్థమునకుఁ బోయెను. అందు నీరంబు లాడి వారు వివిధగంధమాల్యాంబరాలంకృతలై, వనసౌందర్యమున కలరుచు మహాబోధివృక్షములనీడల నాడుచుఁ బాడుచుఁ బూవుఁదీవల నుయ్యాలలూగుచుఁ దిరుగుచుండిరి.

అయ్యవసరమున నరహరియడుగుల దరిబొరియనుండి నిర్గమించు నావింతవింతరంగుల కప్ప యయ్యొప్పులకుప్పల కంటఁ బడెను. దానిఁగని వారును బరమాశ్చర్యమున మునుఁగుచు నుల్లాసమున బట్టుకొనఁ బ్రయత్నించిరి. కాని యది యెవ్వరికిని దొరకక పెద్దపెద్ద దాఁటులు వైచుచుఁ జిత్ర చిత్రగతులఁ దిరుగసాగెను. అంతఁ గాన్యకుబ్జరాజకన్య మీరిటుఁ దొలఁగి నిలిచి చూచుచుండుఁడు, నేఁబట్టుకొందునని చెలుల నావల నిలిపి తన వల్లెపంచె వలవోలె దానిపై విసరి నేరుపునఁ బట్టుకొని యొడిలో నదిమి యుంచెను.

ఆయద్భుతపు కప్ప యొడలు పరీక్షించి చూచి యా
వాలు గంటు లెల్లరు నిది పుట్టినచో టల బంగరుకొండయో,
పాలకడలియో, ఇంద్రధనుస్సు పుట్టెడుతావో యయియుండ
వలె. కాకున్న నిట్టి యొప్పగు రూపెచటనుండి వచ్చును? అని
యరుదుపడుచు దానితో నాడుకొన సాగిరి. రాజుకూఁతు
రొక కొంతసేపావింత కప్పనాడించి, కప్పకు వెఱచి యావ
లకుఁ జనుచున్న యొకముసలి బ్రాహ్మణునిమీఁద నవుతాలకు
విసరివైచెను. అందులకా భూసురుఁడలిగి చెలులతో నిపుడ
నీవొక యాఁడుబోదురు కప్పవై యీవింతకప్పకు భార్యవు
కమ్మని శపించె. తత్ఫలముగ వారందఱు నపుడపుడ యట్టు
లయ్యె యయుత శాలూర చక్రవర్తికి రాణులైరి.

5

అయుతుని శాపాంతము

మున్ను తనకు బహిఃప్రాణములై యొక్కకుత్తుకగా
నున్న చెలికత్తె లెల్లరు నపుడు సవతులుం గాఁగాఁ గాన్య
కుబ్జకన్య కప్పరూపున నావింతకప్పతోఁ గాఁపురము
సేయఁ దొడఁగె. వలదు మొఱ్ఱో యని గోలపెట్టిన యయుత
మండూకము, భార్యాశతములతో సంసారము నీఁదుచుఁ
దల మునిఁగి యుండెను. అది యా చదు వెచట నెపుడు
నేర్చెనో గాని, యిల్లాండ్ర నెల్ల సమానముగ నెఱపుచు జీవ
యాత్ర జరుపుచుండె. నాచేజేత సృజింపఁబడిన యీయువతి

నీయమగునీడలలో నడచుఁ, గొను మని నలువ యంపఁ గా
దనినవాఁ డిపుడు మండూకసతి కోపింప దరి కరిగి పాదము
లంటి యలుకలు కూడఁ దీర్పఁ దొడఁగె.

అట్లు కొంతకాలము గడచినవెనుక నయుతునకును
నారాజుకూతురునకును నొక తనయుఁ డుదయించెను. దానితో
నాతనిశాపపుచీఁకటులుగూడ విరిసె. జ్ఞానచంద్రుఁ డుద
యించి విష్ణుపదము లెస్సగఁ గానవచ్చె. అంత నయుతుఁడు
తన శాపముక్తికిఁ గారణ మయిన నరహరిదేవుని వేభం
గులఁ గొనియాడి పాడి యాదేవదేవుప్రసాదమును శిరసా
ధరించి యథేచ్ఛం జనెను.

నాఁటఁగోలె నయుతునిచరిత్రము చిత్రచిత్రమై ధాత్రీ
తలమునఁ గవిజననుతిపాత్ర మయ్యె.

సత్యారుంధు

1

పాండ్యరాజు సభ

శ్రీమంతమై ద్రవిడ వసుమతీమతల్లికి సీమంతమై, మధుర యను పట్టణము గలదు. అది నేఁటికిని ప్రసిద్ధముగదా. అది సకల సంపదలకుఁ గాఁపురమై కుబేరుని యలకాపురమా యన మెఱయు. అందు శివుఁడు మీనాక్షియని పిలువఁ బడు తన దేవేరితో నెలకొని కొలువుదుకాంద్ర కొంగు బంగారమై, వెలయుచుండు. మున్ను ముక్కంటి కంటిమంట రతి పసుపుకుంకుమమును దుడిచివేయ విలపించు నాపెపై దయ గలిగి సర్వమంగళా మహాతల్లి క్రీగంటిచూపు వెండియు నామె మాంగల్యమును నిలిపె. సాక్షా ల్లోకజనని యట్టి మీనాక్షి కరుణాకటాక్షములచేత నెంతయు ధన్యులై మధురా పురము వారెల్లరు సుఖముగఁ గాలము గడుపుచుండిరి. వారల కట్టి వైభవము లభించుట కచటి తామ్రపర్ణీనదీ పుణ్యోదకంబుల స్నానపానవిశేషమే కారణ మనక తప్పదు.

మున్నొకతఱిని పాండ్యుఁడను రాజు మధురాపురమును రాపులేక పరిపాలించెను. అతఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడు. ధీనిధి. పరాక్రమక్రమముననేగాక అనురంజకముగఁ

ప్రజాపాలనమున నాతని మించిన చేతులు లేవు. అర్ణవము వోలె గంభీరుఁడై దానమున రెండవ కర్ణుఁడని యెల్లకడల నాతఁడు వన్నెకెక్కె. శౌర్యము, ధైర్యము, భూమిని భరించుటయుం దారి తేరిన నేరుపు, హిమప్రభాసముజ్జ్వల మైన కీర్తి, నిండారి, యామహీభర్త కులగోత్ర పాత్రుఁడై మంచు కొండవోలెఁ బేరొందె.

వింధ్యపర్వతముతల నదిమి కుంభసంభవుఁడు లోపాముద్రతో మలయాద్రిపై గాఁపురము వెట్టె. ఆముని కొకనాఁ డొక యూహ తోఁచె. ద్రావిడశబ్దశాస్త్రమున నొక నిఘంటువు, అలంకారశాస్త్రము, అందు రమణీయమైన కవిత్వము చెప్పెడు లక్షణము, నిర్మింప వలె నని కలశజుని తలఁపు.

అట్లు తలపోసి యగస్త్యుఁడు, నిర్మలినమైన యొక శంఖఫలకమున నష్టాదశాక్షరమాతృక వ్రాసి, యద్దానిం గొని మధురాపుర మేలు పాండ్యభూపాలునిపాలికిం జని యిట్లనియె— రాజా! హంసవోలెఁ దెల్లనై పవిత్రమైన యిది యొక శంఖఫలకము. సింహాసనముం బోలినయది. శారదాదేవికి సరివచ్చు మహనీయు లిందుఁ గూర్చుండఁ దగినవారు. అట్టివారి కెందఱికైన నిది పుష్పకమువోలె నవకాశ మిచ్చుచుండు. ఒక్కరుఁడుమాత్రమే లభించిన, నతని కొక్కరునకే సరిపడు తా విచ్చు ఇద్దాన మీ కెల్లకడల నెన లేని గౌరవ మతిశయిల్లు. కావున మీతరతరము దీని నత్యాదరమున నర్చించుచు యశముఁ గాంచుఁడు.

పాండ్యరాజతిసంతోషమున సద్దానిం గొని, కలశజు నధికభక్తివినయతాత్పర్యంబులం బూజించె, మునియు వాని ననువుగ దీవించి తనయాశ్రమమునకుం జనియె. నాఁటం గోలెఁ బాండ్యభూపాలునియాస్థానము శారదాదేవికి మందిరమై, కవి పండిత గాయక మణిగణ సమలంకృతమై దెసల వెలుఁగొందఁ సాగె.

ఆ పాండ్యునితరువాతఁ బలువురు పాండ్యభూపాలురు మధురాపురము నధరీకృతసురపురముగఁ బరిపాలించిరి. కొన్నితరములకుఁ గలియుగమునం దాతనివంశమున నొక రాజశిఖామణి యుదయించె, అతఁడు పాండ్యధాత్రీధౌరంధర్యమున దుర్నివారుఁడై నిలిచి, కులపర్వతములకు, దిగ్గజములకు, నాదిశేషునకు, బరువు తొలఁగించి పేరు గాంచి ద్రావిడభాషాదేవికిఁ గంఠాభరణ మన మెఱసె.

ఆ కళాకుశలుఁడు కళాపోషకుఁడై, కలశజునిచే నొసఁగఁబడి ద్రావిడ కవితాశ్రీ విపులమైన శంఖ ఫలకమున వసింపఁదగు మహాకవుల నారసి యారసి సురగురువునకు సరివచ్చు మనీషావైభవమున నసమానులై, వైవాగమను పేరి కాసారమున రాయంచలో యనఁ దగు నత్కీరాది కవీంద్రులఁ బన్నిద్దఱ రప్పించి, యందుఁ దగురీతి నెల కొలిపె. ఆ కవీంద్ర చంద్రుల యలంకార వైభవమునఁ బాండ్య భూపాలునిసభ దేవసభవోలె మెఱయుచుఁ దద్వచోమృత పూరమున సభిక చకోరములకు విందులు వెట్టుచు వెలయుచుండె.

ఆ సభ మెచ్చునట్లు కవిత్వము చెప్పఁగల సరసున కరుసమునఁ బాండ్యరాజు చేనేత వేయేసిమాడలు కానుక వెట్టి గారవించు చుండెడివాఁడు. దానం జేసి పూవు తుమ్మెద లంబోలె మూల మూలల నున్న, నానా కవి పండిత ప్రకాండుల నాకర్షించి యారాజు కొలువు కూటము, తన్మృదు మధురవచో విశేషములు కాలియందియల మ్రోఁతలుగ శారదాదేవికి రంగస్థలమై, నిచ్చక్రొత్త బెడంగుల నతులమై తేజరిల్లసాగె.

2

మధురాపురమునఁ గఱవు

అవ్వాడువున నడుగుటయ తడవుగ నర్థులకు వలయు నర్థము లిచ్చుచు, నాప్తులకు మనసిచ్చుచు, గూటమిం గూర్చి దేవేరుల కెల్లసౌఖ్యములు నొడగూర్చుచు, బంధుగులకు వలయు సంపద లందిచ్చుచుఁ, దనరాజ్యమునఁ గల యెల్ల జాతుల వారికి బొంకమి నేర్పి తదభిమతార్థములు సమకూర్చుచు, దాయలపొడ వడఁగించి సాధువుల కెల్ల వేడు కలు వెలయించుచు, నాపాండ్యభూపాలుఁడు భూపాలనము సేయుచు నుండ, నొక్కతఱి, గ్రహములు వక్రించి, గతులు తారుమ్మారై, లోకమున నమంగళము, అశాంతి, రేఁగి, తుద నొక్కపెట్టునఁ బెద్ద కఱవు సంభవించెను.

ఆసమయమున శని మీనమునఁ జొచ్చి కదలక మెద
లక యుండు నిలిచి పోయె. తూరుపుదెసఁ దోఁకచుక్క
త్రాఁచుపామువోలె బయలు దేరె. అనుదినముల బవలు
రెండు జాముల వేళఁ జెవులు చిల్లులు వైచు పెద్దపెద్దయుఱు
ములతోఁ గాఱుమబ్బుల యార్భాట మలవాటుగ నెఱసి
సన్నని మంచు పాటియైనను జేయని చినుకు చినుకసాగె.
రాత్రులయం దాకసము నిర్మలమై కనుపట్టఁదొడఁగె. వెలి
యెండలు మెండయ్యె. గాలి మచ్చునకును లేదయ్యె. వర్ష
గర్భము నడవడి దప్పి చప్పఁబడియె. విదియలయందుఁ జంద్రుని
కొమ్ము తఱిగిపోఁజొచ్చె. కన్య భిన్నింపక భీష్మించె. మఖా
ప్రవేశకాలమున నుఱుమను మాట యేయూరఁ దోఁపని
దయ్యె. తొలకరితఱి దక్షిణపుదిక్కునఁ బ్రళయమునఁ బోలు
గర్జలతో మేఘములు ఘూర్ణిల్లసాగె.

ఇంకే నేమన వలె ? ఎల్లలోకములు నాహారము లేక, .
ఎండవేఁడిమికిఁ దాళఁజాలక, పోనియుక్కలో నుక్కి యుక్కిరి
బిక్కిరి యవుచు, నల్లడతల్లడ గుడువసాగె. గునుకులు, ఊద
ఱులు, బరపటలు, గోళ్ళగొండులు, అల్లిబియ్యము, వెదురు
బియ్యము, గొట్టెచెట్లు, తుంగముస్తెలు, ఈఁతగుంజు, తాఁటి
గుంజు, మున్నగునవి దొరకినవి తినిజను లాఁకలిమంటఁ జల్లార్చు
కొన దొరకొనిరి. అఱువది దినములకుఁ బండి కుడువవచ్చును
గదా యని యోపిక లేకున్నను బ్రదుకుపై గంపెఁడాస
పెట్టుకొని కొందఱు మళ్ళుసేసి తమిదలు చల్లి, దొఱువులు
దీసి యేతాము లెత్తి మొలకఁ బెంపఁబూనిరి. కాని దైవ

నియోగ వేమన వలె? పఱియలు పఱియలై యా మళ్ళు మల్లై పడి మొదలంట మంటిపాలయ్యె.

భయంకరమై యట్లు మీనశనిదోషము తాఁకుటం జేసి పుడమి నిరస్త సస్యమై నీరసించి పోవ క్షామదేవత విజృంభించి గంటలతోఁ బ్రళయతాండవముఁ జేయుచుఁ బరివారముతో నెల్లెడ నెదురులేని విహారము సేయు నయ్యవసరమున, మేనఁ దోలును, ఎముకలును మిగిలి క్రోసిన దొంబదిచోట్లఁ గూలువారును, ఆలిని బిడ్డలను విడిచి యాఁకటి చిచ్చున వెచ్చపోవు వారును, ఏలిక బంటు అను విచారము లేక యేకడ నొకయించుకయు లభింపమిఁ గృశించువారును, నయి ప్రజలెల్లరుఁ దూలిపోయిరి.

చావనీక చచ్చియుం జావని కుక్కలం జేసి గుంటల కీడ్చుటకో యన నడుమ నడుమ దైవవశమున దొరకు నాకు నలము దిని, మరల లేమి నవయుచు, గంపెఁడాస రోజు వుచ్చుచు, రోసిరోసి హతాశులై భువి నొరగి లేవనోపక శివ శివ! జీవకోటి జీవానిలములు విడుచు దుర్గతి కయ్యె.

ఆఁ తెలుగునఁగ యవంతంతకు నంతుమీఱియడపరానిదై పోవ మానిసి మానిసిం దిను కంకాళపరిస్థితు లేరుపడి నేల గగ్గోలు పాలయ్యె,

అత్తఱి నొకపాటుఁ డయ్యెడ నిలనేరక, యెందేనిం బోఁ దలఁచి, మధురాపురముఁ బాసి నడువలేక తూలి పడు వాఁడయ్యుఁ జేయునది లేక మెల్ల మెల్లన పయనమ్ము సాగించుచుండె.

కొంత దవ్వరుగునంత కాతనిపైఁ గరుణించి శివుఁడు ప్రసన్నుఁడై యిట్లనియె—ఓయీ! నీ వెందులకుఁ బోయెదవు? అచట మాత్రము సుఖము కలుగునను నమ్మకమేమి? వలదు. నీ ప్రయాణ మాఁగుము. ఈ మధురాపురి నేలు పాండ్యరాజుపై నఱవబాసలో నేనొక పద్యమును వ్రాసి యిచ్చెద. నీ వద్దానిం గొని వానిపాలికిం బోయి చదువుము. అందుల కాతఁడు మెచ్చి నీకు వేయిమాడల ముడుపిచ్చు. అది నీ వెచ్చమునకు వచ్చు. నీవగయుఁదొలఁగు. నావ్వాక బ్రతుకఁ గలవాఁడవు. అంతియగాక, నీకఱవుతోఁబాటు నీతోటి యెల్ల ప్రజల కఱవును దీఱు. లోకమున హర్షముత్కర్షమై మిన్నుముట్ట వర్షము గురియు, సస్యములు పండు, లోకముల కెల్లఁ బండువు కాఁగలదు. నీ విటు పోవలదు. మరలి పురికిఁ బొమ్ము. అని నొడివి చంద్రకళాధరుఁ డొక పద్యము వ్రాసి యా భూసురునకుఁ జెప్పి యంతర్ధానము నొందె.

ఆతఁడును బరమానందమున నెగయుచు రాజశేఖరుని రాజత్కృపారసలీలావిశేషములఁ బొగడుచుఁ బాడుచు మరలి పాండ్యరాజుకొలువుకూటమునకుఁ బోయి యాతనిపేరోలగమున నెల్లరుఁ జూరఁగొనఁ బరమేశ్వరప్రణీతమైన కవితారసమును వెదచల్లె.

ఆపద్యమునఁ, "బార్వతీదేవి ధమ్మిల్లబంధము సహజగంధము," అని చిత్రింపఁబడియుండె. అది విని రాజసభ పాఱుబ్రమోగిపోవునట్లు వికవిక నవ్వుచు నక్కీరుఁడు శంఖఫలకముపై నుండి—ఏమయ్యా! నీ వేకవిత్వమైనను జెప్పెదావు

గాక, జుట్టు పుట్టువుతోడనే పరిమళము గలిగియుండె నని
చెప్పిన లోకము నవ్వదా ? నీ వట్టి దెచ్చుటనైనను జూచి
తివా ? చాలుఁ జాలు. ఇఁక నటు లెప్పుడును జెప్పకుము.
అది సుద్దతప్పు. అంతియగాక, కవితాసమయమున కది
యొప్పును గాదు. నీ విది యెట్లు రచించితివోగాని, మాబోటు
లున్నసభలఁ జెప్పరానిది—యనె.

పాప మా బ్రాహ్మణుఁడు చిన్నవోయి—ఇది నాది
కాదు, క్షమింపుఁడు. నాకా పరమేశ్వరుఁడు రాజుపై
వ్రాసి యిచ్చి పొమ్మనినాఁడు. నే నటులే చేసితి, ఇందలి
తప్పొప్పులు నాకుఁ దెలియవు. పోయి వత్తు, సెలవిం—డని
గిఱ్ఱున మరలివచ్చి పార్వతీపతిపైఁ జూపునిలిపి, యాతని పద్య
మాతని కప్పగించి, వాపోవుచు ననియె.

పశుపతీ! నిన్ను నమ్మి పోయి పాండ్యరాజునిండు
కొలువులో నవ్వులపాలైతి. నత్కీరుని వాక్ఛరములు నా
సిగ్గును మొదలంట వెలికిఁ ద్రవ్వి యూడ్చి పుచ్చినవి. సర్వ
జ్ఞత్వము, బహుముఖనిర్వాహకశక్తిగుణము గలవాఁడవు గదా
యని, నిన్ను నమ్మి నానఁబోసికొని, పరుగునఁ బోయి నిండు
సభలోఁ బౌరుషగర్వముఁ బోనాడుకొంటి. ముక్కంటీ!
తా నెఱిఁగినవిద్యను రాజసభలలోఁ బ్రదర్శించినఁ గీర్తి
గలుగునుగాని, యితరులవిద్య ముక్కున నిడుకొని చన్న
నేనరుఁడు లెస్స తిరిగి రాఁగలఁడు? ఆఁబోఁతుపై నెక్కి తిరుగు
వల్లకాటి బూచుల దేవరవు, నీమాటలు నమ్మిన నా కిట్టి
యవమానము వచ్చుటలో నచ్చెరియ మేమి? సభలో

నత్కీరుని మాటలకన్న నాకు తామవ్యధ యెక్కువా దేవా? అని వెండియు నాపాఱుండు—పరమేశ్వరా! ఇంతకును నా భాగ్య మటు లుండ, నిన్ను, నత్కీరుని దూఱఁ బనియేమి? చాలు. ఇదియు నాకొక మేలె యని నాతలంపు. ఇంతకు నిక్కువుచే నిటు లైతి, నంతియకదా. ఎందైనఁ బోయి బిచ్చ మెత్తుకొని కడుపునింపుకొనుచుఁ గాలము వేఁచియుండి యీయెడరు దీఱినపదపడి మగిడి వత్తు. నీ విచట భద్ర ముండుము. సెల విమ్ము—అని యడుగులపైఁ బడి వేఁడు కొనెను.

పరమకరుణారసమున మనసు గఱఁగి పరమేశ్వరుఁ డప్పాట నప్పాఱుని లేవనెత్తి—ఓయీ! విచార ముడుగుము. నత్కీరుఁడా నీ కవిత్వమునఁ దప్పులు వట్టువాఁడు? ఏదీ, నడువు, మచటికే పోదము. అతఁ డది తప్పని యెట్లు తెలిసి కొనెనో? ని న్నెటులు ధర్షించెనో? పరీక్షింతుఁగాక, ర—మ్మని తా నొక బ్రాహ్మణుని రూపున నాతని వెంట నిడు కొని పాండ్యరాజు కొలువునకు హుటాహుటిఁ బోయె.

3

శివుఁడు నత్కీరుని శపించుట

రాజు మున్నుగ సభలోనివా రెల్లరు నావింతబ్రాహ్మ ణుని తేజమున కరుదుపడుచు, నెంతయు గారవించిరి. అంత నాతఁడు లేచి నిలువఁబడి చే యెత్తి, వింజ మూఁకిడినట్లు

సభాస్థానీకము విన, ని ట్లనియె — "సాహిత్య సౌహిత్య ములతోఁ జవు లూర నపూర్వముగ నే నీ రాజన్యునిపైఁ గయిత సెప్పి యీతని నంప, మాత్సర్యమునఁ గనులు గుట్టి నత్కీరుఁడు తప్పు వట్టెనఁట. ఏదీ, ఇందు లక్షణమో, అలంకారమో, పదబద్ధమో, రసమో, యేది తప్పుదానిని బట్టెనో వివరింపుఁడు. చూతము. సభలలో వెనుకముందులు చూడక కూరక తప్పులు వట్టువారి నొప్పరికింపరాదు. ఉపే క్షించిన, నది తోఁటి కవి పండితమండలికిఁ దలవంపులు గాక మానదు."

అనవుడు, నత్కీరుఁడు చిఱునవ్వు నవ్వుచు మునుపటి వలె, నధిక్షేపించి యిటుల నె—"వేనలి సహజగంధము గలది యని కయితలల్లుట తప్పు గాక, ఒప్పా?"

శి—అవును. గిరితనయాధమ్మిల్లబంధము సహజగంధమే. సందియము లేదు.

న—అవుఁగాక. అది పార్వతికె చెల్లు. అందును నది పరమే శ్వరునకే యెఱుక.

శి—అయిన, నట్లు కవి వర్ణింపఁగూడదా?

న—కూడదు. పార్వతి కేశపాశ మట్టిద యయిన, సామాన్య వనితల తల జుట్టునకు సహజ గంధత్వము నంటఁగట్టఁ దగునా? అది యనుభవములో నున్నదా? చాలుఁ జాలు. కవిసమయసిద్ధము గాని పలుకు పలికి కవితకుఁ గళంకముఁ గొనిరా, నితని వెంటఁ బెట్టుకొని యింత దూరము పాఱివచ్చితివా? చాలు. పొమ్ము.

శి— ఇప్పటికని జెప్పుచున్నాను. పార్వతి కేశపాశ మట్టిదియె. ఈతఁ డనినది తప్పుగాదు.

న—నాకది సమ్మతమే. అయినను మన కిపుడీ గగనప్రసూన వాదముతోఁ బనియేమి? మనము శివలోకములోనివార లము గాము. ప్రత్యక్షము గానిది, సరియైనదియే యగుఁ గాక, నమ్మరానిది. అది పండితప్రకాండుల యొప్పిదము నకు రానేరదు. మానవలోకములోని వనితల శిరోజ ములు సహజగంధము లెంతమాత్రమును గావు. ఈ టూలామాలపు మాటలు చాలును. తొలఁగి పొమ్ము. అని నత్కీరుఁడు ఖండితముగాఁ బలికె.

అంతలకు లోలో సంతసించియుఁ దన భక్తునిఁ గాచు తలంపున నత్కీరుని సమ్మతింపఁజేయ, వెలికి నలుకఁ దెచ్చు కొని, తన నిజరూపమును జూపినఁగాని యాతఁ డొప్పుకొను వాఁడు గాఁడనుతలఁపున నిటలాక్షుఁడు, నొసటఁ బొటమ రింపఁజేసి తన మూఁడవకన్ను నత్కీరునకుఁ జూపెను.

అది గని నత్కీరుఁడు—"ఒక్క నొసటనే గాదు, తల చుట్టుఁ గన్ను లున్నను, బద్ధము తప్పు గా దని చెప్ప నెవరి తరమును గాదు. నీ యింద్రజాలము లిచ్చటఁ జెల్లవు. నెఱప నుడుగు—" మనెను.

అంత రుద్రుం డాతనియెదురుల కెంతయుఁ గోపించి, "నీ వింతటినుండి కుష్ఠవ్యాధివాతఁ బడి కుందు" మని దారుణ ముగ నత్కీరుని శపించెను.

శివునిశాపోక్తికి గుండె గుభిల్లుమని వడఁకుచు నత్కీరుఁడు శంఖఫలకముఁ ద్రాసివచ్చి పరమేశ్వరుని పాదములపైఁ బడి, దేవా! నీ భక్తవాత్సల్యము నరయక తప్పు చేసితి. క్షమార్హుఁడనా! ఇంతుల కిట్టి కఠోరపు శాపమా? మన్నించి శాపముఁ దొలఁగిపోవు నుపాయము సెలవిమ్మని వేఁడెను.

శివుఁడును దయగలిగి—కైలాస శైలమును జూచిన నాఁడు, నీ శాపము తొలఁగు—నని నత్కీరు ననుగ్రహించి కనుల కెడమై పోయె.

అంత నత్కీరుఁడు తన శాపగతిని, కైలాసగిరి దర్శనము తనకు సాధ్యముగామిని దలపోసి కుందుచు నిట్లని వితర్కించె.

అక్కటా! నేని కవితాభిమానము నేల వహింపవలె! శంఖపీఠమునఁ దక్కిన కవులవలెఁ జెక్కుచెదరక కూర్చుండి యుండక, పరమ శివునితో వాదుల కేల దిగవలసివచ్చె? దుర్భరమైన కుష్ఠవ్యాధిబాధ కెటు లోర్తు? ఇంకెన్నఁడా వెండికొండను జూచుభాగ్య మబ్బు? అది నాకు సాధ్యమే? ఎన్ని మహానదులు, ఎన్ని యడవులు, ఎన్ని కొండలు, ఎన్ని బోయపల్లెలు, ఎన్ని మృగములు, పిట్టయు నాడని యెన్ని మాఱుమూలల త్రోవలు! నే నివన్నియుదాఁటిపోయి యారజతాద్రి నెట్లు చూడఁగలుగుదు? సదాశివ! అది యెన్నఁడును గన్నదియు, గుఱుతుగ విన్నదియుఁ గాదే? ఉత్తరదిక్కున గలదనియేగదా వినికి? అది యిది యని యెవరు నిరూపింతురు? ఏమి సేయుదు!

కృత్తివాసా! కైలాసశైలమునకుం బోవు త్రోవలు సామాన్యములా? సింగములు, బెబ్బులులు, మదపుటేనుంగులు, ఖడ్గమృగములు, శరభమృగములు, భయంకరముగ నఱచుచు మందలుమందలుగం దిరుగుచుండు నే! మాయావులైన రాక్షసు లెడయాక సంచారము చేయుచుందురే? మంచువానలు వెలుపు లేక కురియుచుండు నే! మంచునం దుసికిలి పడి ప్రవహింపుచు నెడనెడ నొండొంటి సంఘర్షణమున బద్దలై తెల్లరాతిబండలు సందు లేక క్రమ్మి కొని యుండు నే! భక్తవత్సలా! పార్వతీపతి! నీకొండకుం గదలి రావలె నన్న నాత్రోవలు మాబోటికొండికల కూహింపనలవి గావే! ఇంక నేం జూడం గలుగు టెట్లు?

పోనిమ్ము, మెల్లమెల్లగం గొన్నియేండ్లకైనం జేరుకొందమనుకొన్న నది చొప్పడదు గదా. నెమ్మేనం దిమ్మిరెత్తకమున్నె, పొడలు మచ్చలు పుట్టి దేహ మాపాదమస్తముం జెడకమున్నె, చర్మము బిగుసు వాఱి లాగకమున్నె, బుడుపులు పుట్టి యవయవములు పొక్కిపోకమున్నె, లేవలేని తనము పైంబడకమున్నె, రూపము వికృతమై పోకమున్నె, చీము నెత్తురులు దారలు వడం గ్రుళ్ళి చివికి గవులుగొట్టు మేన నీంగలు దోమలు మూంగి తినకమున్నె, పిడికెండు మెతుకులు బిచ్చ మడుగం బోయినపట్ల జనులు చూడ రోసి నడు నడు మని విదలింపకమున్నె, కాలాడినపుడ కైలాసగిరిని జూడ నడవవలెంగదా! ఆలసించిన, హరునిమాట తప్పి చను పాటిదా? ఇం కేటిగతి?

అని యెంతయుఁ బొగిలి తుదకుఁ జింతాపరంపర లను వాస లుడిగి, సత్కీరుఁడను మేఘము దక్షిణపుదెస నున్న కపులముఖపంకజములు వికసింప, నుత్తరముగఁ బయనము సాగించె.

4

సత్కీరుని తీర్థయాత్ర

అట్లు సత్కీరుఁడు వెడలి కతిపయ ప్రయాణములు చనిచని ముందటఁ జెన్వందీశ్వరుని, జంబునాథశివలింగమును, దర్శించి, కావేరీతీరమున కేతేరె అమ్మహానది పుణ్యోదక యపుట సంపుఁ గ్రుంకి, యానదిం దాఁటి యుత్తరముగఁ బోయి పెక్కుతీర్థములం సేవించుచుఁ బోయి, అరుణాచల మును, ఉణ్ణామల పార్వతిని, అణ్ణామల విశ్వనాథుని, దర్శించి సేవించెను.

అటనుండి కదలి తిరువత్తూరు, మున్నగు దేవస్థానములఁ దిలకింపుచు నడచి, కాంచీపురి, పెన్న, గుండ్లకమ్మ, కృష్ణవేణి, గౌతమగంగ, పీఠికాపురము, సింహాచలము, శ్రీకూర్మము, గోకర్ణము, పురుషోత్తమము, కృత్తివాసము, కటకము, జలేశ్వరము, నందనేశ్వరము, గగనేశ్వరము, గయ, మున్నగున వన్నియుఁ దిలకించి సేవించుచుఁ జని సత్కీరుండు కాశిం జేరె.

అంత గంగాస్నానము చేసి, విశ్వనాథుని, విశాలాక్షిని, అన్నపూర్ణను గొలిచి, కాలభైరవుని, డుంఠివిఘ్నేశుని బిందుమాధవునిఁ గని మ్రొక్కి, కైలాసగిరిని జూచు వేడుక నచటనుండి వెండియు నుత్తరాభిముఖముగ వెడలె.

అట్లుకొన్ని క్రోసులు నామడలు పోయిపోయి నత్కీరుఁడు వాడి నవసి యిఁక నడువ నోపిక లేకయు నడుము నడుము నడుముఁ బట్టుకొని నిలఁబడి యమ్మయ్యాయని కూర్చుండియుఁ దొంగి దొఁగియు మఱికొంతదవ్వు పయనించె. అప్పటికి, కాతని జవసత్త్వము లుడిగిపోయె, అడుగులు బొబ్బలు పొక్కిపోయె. ఇఁక నడుగొక యామడగా నగుచుండె. మేనఁ జీము నెత్తురు చిప్పిలసాగె. అంతకు విడువ కాతఁ డెట్లెటో నడచి తుట్టతుదకొక భయంకరమైన నిర్జనారణ్యమునఁ జేరె. దట్టముగ నల్లుకొన్న చెట్లనీడలఁ గాఱుచీఁకటులు గాయు నయ్యడవిలోఁ జిక్కి దిక్కుమ్రొక్కెఱుఁగక దేవురులాడుచు నాతఁ డావురుమని యెల్లెడఁగలయఁజూచె. అపుడాతనికిఁ గట్టెదుర నొక తమ్మికొలను కన్నుపండువు సేసె. దప్పిచే గొంతు తడి యాఱిపోవుచున్నకతన నద్దానిం జూచినంతనఁ బ్రాణము లేచి వచ్చి యా కవిచంద్రుఁడు లేని యోపిక దెచ్చుకొని యెట్లెటో కొలనిపొంతకుఁ బోయె.

ఆకొలనియొద్దున నొక మఱ్ఱిచెట్టు గలదు. అది మహోన్నతమై, మహాద్భుతమై నత్కీరునకుఁ గనుపట్టె. ఆమఱ్ఱిచెట్టుక్రింద దట్టముగ నాకులు రాలి వరుపులఁ బైచిన ట్లుండెను. అవి చూడఁ జూడ ధరారమణి ధరించిన పచ్చని

పట్టుపుట్టము మేల్కట్టో యన మెఱయుచుండెను. పొడవులై
సాగి యాకసము వంకఁ బోయిన దానికొమ్మల గుబురులు
సురలకొఱకు మరకతమణులచే నిర్మింపఁబడిన మేడలో యన
నొప్పారుచుండెను. దాని వ్రేలుఁగొమ్మలు మునుల కేర్పరుపఁ
బడిన పర్ణశాలలో యనఁ దనరుచుండెను. దిక్కులచివళ్ళ
వఱకుఁ జుట్టును వ్యాపించిన దానికొమ్మలనీడ పర్వతముచుట్టు
పట్టముగాఁ బట్టిన పచ్చికతీవయో యనఁ గనఁదగి యుండె.
అట్లు రమణీయదర్శనమై యామఱ్ఱి వాలఖిల్యాది మహాత్ముల
కావాసమైన రోహణమో, గయలోఁ బితృముక్తిదేహమై
ప్రసిద్ధిగాంచిన యక్షయవటమో యన నొప్పారుచుండె.

సతీకరుండును మెల్లమెల్లన దానిక్రిందకుఁ బోయి,
తదీయశాఖాసముదాయము చల్లఁదనమున కెంతయు సంత
సిలుచు దానినీడం గూర్చుండి, కను లెత్తి యద్దాని వైభవ
మును బండువుగఁ జూచుచుండె. తమ్మిపుప్పొడులు మోచు
కొని వచ్చిన కాసారగంధవాహ మతని మార్గశ్రమమును
సయితముఁ దొలఁగింపఁ దొడఁగె.

అత్తఱి నామఱ్ఱినుండి కొన్నిపండుటాకులు జలజల
నేల రాలె. అందుఁ గొన్ని కొలనినీటిలోఁబడి, వెనువెంటన
చేపలుగా మాఱిపోయె. నీటివెలుపలఁ బడిన యాకులు
పక్షులై కిలకిల మని యెగిరిపోయె. అది యంతయు సతీక
రున కొక వింతగఁ దోఁచె. ఒక యాకు సగము నీట, సగము
బయటఁ బడి, సగము చేపయు సగము పక్షియు నయి,
అటు నీటిలోనికి, నిటు వెలికిఁ దా నొకటియె లాఁగుకొన

సాగె. ఆ చమత్కారమును జూచి నత్కీరుఁ డద్భుతరసపర
వశుఁడై యుండె.

ఆసమయమున మఱ్ఱిచెట్టుక్రింద నొకమూల వికటాట్ట
హాసములు సేయుచుఁ గొన్ని భూతములు నత్కీరునకుఁ గను
పట్టె. వానిం గనినంతన నత్కీరుండు గుండె పగిలి అల్లడ
తల్లడ గుడువసాగె. ఆ భూతముల నడుమ లావు మెఱసి
యొక మహాభూతము, త్రోవ నొంటిఁ జను పాంథులవెంట
నంటి తోడు నీడగాఁ జని చావ మోదుటయు, బోయీ
లట్లు పల్లకీలు మోయుచుఁ బోయి తమ్ము నమ్మి
తఱిసినయనఁదల వల్లకాటఁ దార్చుటయు, రాజును బలగ
ములుఁబోలె వేసములు వేసికొని యాళులపై దండెత్తి
వచ్చి పడి మంగళముఁ బాడించుటయు, నేలకు నింగికిఁ దాళ
ములు వేయించి నేలమాఱెలు ద్రవ్వ నేరుపులు, గరిడీలు
వెట్టి తోటిభూతముల కెల్ల నేరుపుచు నత్కీరునకుఁ గట్టె
దుటఁ గృతాంతుఁడువోలెఁ గనుపట్టె. వానిచుఱచుఱని
చూపుల మిఱమిఱలాడు గ్రుడ్లు, కోఱలు, ఏఁదుముండ్లవోలె
నున్న యూర్ధ్వకేశములు, కాఱుమబ్బుఁబోలిన నల్లని మేను,
నిష్ఠురవాక్యములు, వికటాట్టహాసములు, నక్కకూఁతలకు
సరివచ్చు నెలుఁగు, భయంకరమై చేతఁ బాతరలాడు హేతి,
ఎమ్ములదండలు, చూచినంతన నత్కీరుఁడు నిట్టనిలువు నీరయి
యుసుఱు దొఱఁగినటుల యయ్యె.

అంతలోన నాభూతపతియు నొక్కగంతున నెగిరిపడి
నత్కీరుని వెలఁగపండుంబోలెఁ బట్టి యెత్తికొనిపోయి

యొకకొండగుహలో నిడి ద్వారమున కడ్డముగా నొక ఱాయి ద్రోచి యఱచుచు మఱ్ఱిదరికోలన నుదకమాడ బరుగునఁ బోయె.

నత్కీరునకు మున్నె యాభూతనేతచేఁ గొనిరాఁబడి గుహలో నుంపఁబడిన మనుజు లప్పుడు గుంపులు గుంపులై తట్టఁ బడిన పులుఁగులట్టు లిట్టట్టువడుచు నత్కీరునిం గని యెలుఁగెత్తి యొక్క పెట్టున గొల్లుమనిరి. నత్కీరుండు నేమియుఁ దోఁపక, అన్నలారా! ఇది యేమి ? కల తెఱుఁగు దెలుపుఁ డని వేఁడ వా రాతని కిటులనిరి.

ఓయీ ! నీ వెవ్వఁడవో ఎందుండి వచ్చితివో కాని నేఁడు నీయొకనిమూలమున మా యందఱప్రాణములును బోయినవి. ఇంతకు ని న్నేమనవలె ? ఆచతురాననునకు మాపై నిట్టి కరుణ కలిగినది. అందఱకు నొక్కసారిగా సంఘమరణమును లిఖించి నిన్ను దెచ్చిపెట్టినాఁడు. ఈకఱకు పిసాసి కనుగొన్నంతన మనుష్యులను నూఱుక త్రావువాఁడు. నూఱువురైనఁగాని పంటిక్రింద నాటియుండ రని నూఱువురఁ గూర్చి తుదకుఁ దినుచుండు. మేము నీతో నిప్పటికి సరిగా నూఱుగుర మైతిమి. ఇంక నొకక్షణములో నతఁడు వచ్చి పడి మనల నందఱ నప్పడములు వోలెఁ జప్పరించివైచు.

నా విని నత్కీరుఁడు నగుచు నిట్లనియె—ఇందులకా మీరు వగచునది? మనకు వచ్చిన భయము లేదు. ధైర్యముగ నుండుఁడు, తారకాసురదమనుఁడు నాకారాధ్యదైవము. మనదుర్గతి నాస్వామికి విన్నవించుకొనెద. తారకునిఁ బోర

మన్నిగొన్న యాజగజెట్టికీ పిసాసిపురుగొక్క. లెక్కయా? క్రౌంచగిరి నొక్కములికి వేసి చించినరౌద్రమూర్తి కీజాతి బండ గొుక పెద్దయా? భయపడకుఁడు. వాని వేఁడుకొనెద.

అని నత్కీరుఁడు వారికి ధైర్యముఁ బురికొలిపి బ్రహ్మణ్యోక్తియుక్తముగా నిష్టదైవమగు సుబ్రహ్మణ్య స్వామి నధికనిష్ఠ సన్నుతించె. కుమారస్వామియు నాతని మొఱ విని యనుగ్రహింప, నపుడ వచ్చి గుహాద్వారమును దెఱచుచున్న భూతముపయిం బడి భూతలమునఁ బడఁ దన్ని బిలద్వారంబుఁ దెఱచి లోనివారల నెల్ల వెలిఁ జేరిచె. వారు నిందుశేఖర నందను నానందమున సందర్శించి వందనములు సందడించుచు నత్కీరుం గొనియాడుచు నేందేనిం బోయిరి.

5

నత్కీరుని సాయుజ్యము

నత్కీరుండును వ్రణకిణాంకితదేహుం డగుట లేవ లేక యచటన యుండి కుమారస్వామికి బునఃపునఃప్రణామము లర్పించుచు నిట్టులు విన్నవించుకొనె—

దేవా! పరమేశ్వరుఁడు చేఁజేతఁ గూర్చి పంపిన పద్యమునఁ దప్పువట్టి వాదించితి. అద్దానఁ గినిసి మీతండ్రి నాకీ భయంకరవ్యాధి గలుగునటులు శాపమిచ్చె వెను వెంటన నే నడుగులఁ బడి వేఁడఁ గైలాసమును జూచిన

శాపాంత మగు నని పరమేశానుఁ డనుగ్రహించె. అద్దానిం జూచుకోరిక నిటు లేతేరి యీగతి కల్గితి. దేవసేనాపతీ! ఏదేనిఁ ద్రోవ చూపి నన్నుఁ గాపాడుము

ఆ విని కుమారస్వామి—నత్కీరా! పరమేశ్వరుఁడు నిన్నుఁ గైలాసమును జూడు మనెనుగాని, ఉత్తరకైలాస మని యనలేదుగదా. నీ వింతదూర మేల వచ్చితివి? దక్షిణకైలాసమును జూచినఁ జాలునుగదా. కానిమ్ము. అయిన దేదియో అయినది. ఇఁక నీకు శాపాంతము కాఁగలదు. దక్షిణకైలాసమునుజూచు ప్రయత్నమును జేయుము. మే లొందెదవు. ఆ మఱ్ఱిక్రింద నున్న తామరకొలనిలో స్నానము చేసి దక్షిణకైలాసమునకు బయలుదేరుము. ఆడఁబోవుతీర్థము నీ కెదురు కాఁగలదు—అని యనుగ్రహించి క్రౌంచభేది యంతర్ధానము నొందె.

సేనాపతిపలుకుల కెంతయు విధేయుఁడై నత్కీరుఁ డచటినుండి మెల్లమెల్లన తామరకొలనికిఁ బోయి యందు మునిఁగి తల యెత్తునంతలో నెదుట సువర్ణముఖరీతీర విరాజమానమైన దక్షిణకైలాసము కానవచ్చె. వెనువెంటన మేని కుష్ఠవ్యాధియు మానె. అంత నబ్బురపడుచు నత్యాదరమున నద్దానిం దఱిసి నత్కీరుఁడు సువర్ణముఖరీపుణ్యోదకములఁ దీర్థ మాడి పరమేశ్వరునందె తనమనసు నిలిపి ద్రావిడమున నూఱుపద్దెములతోఁ దరుణేందుశేఖరునిఁ గొనియాడె.

జ్ఞానప్రసూనాంబానసనాథుఁడైన శ్రీకాళహస్తిపతి యతనిస్తుతికి సంతసించి దరిసెన మిచ్చి వరము వేఁడుకొమ్మనియె.

నత్కీరుండును బరమేశు ననేకవిధముల వినుతించి శివసాయుజ్యము గోరె.

శివుఁ డందుల కియ్యకొని చిఱునవ్వున నత్కీరునిఁ దనయంతవానినిఁ జేసె.

సుధన్వుఁడు

1

హంసధ్వజుఁడు యజ్ఞాశ్వమును బట్టుట

రాజసూయము సేయఁ దలపెట్టి ధర్మరాజు యజ్ఞాశ్వమును విడిచిపెట్టెను. దాని నెవ్వరుఁ బట్టుకొనకుండఁ గాపాడుకొనుచుఁ బట్టుకొన్నవారినిఁ బట్టి పులికాఁపువెట్టి నానావిధ మణిగణ వసన వాహన స్యందనాదికములు కానుకలుగాఁ గొనుచు ధనంజయుఁడు శ్రీకృష్ణసహాయుఁడై సేనలతో బయలుదేరెను.

ఆగుఱ్ఱము సయితము యథేచ్ఛాగమనమున నెదురులేక పరుగిడి నానా దేశములు త్రొక్కి చూచుచుఁ బోయి పోయి, దక్షిణదిశామండల మండనంబైన మాహిష్మతీ నగరమును జేరఁ బాఱెను. అటనుండి బయలుదేరి యది వెండియు వింధ్యారణ్యమార్గములంబడి పుడమి పడఁక వడివడిఁ బాఱి ఖురాహతుల రేఁగిన పరాగ మాంకస మంటుకొని ముంగల నున్న దేశములవారికిఁ దనరాక మునుమున్న యెఱిఁగింప, వాయువేగమునఁ బోయి పోయి చంపకాపురమును జేరెను.

చంపకాపురమును హంసధ్వజుఁడను మహారాజు పాలించుచుండెను. అతఁడనన్యసామాన్యమైన పరాక్రమ

మున నెదిరి లేక శతమన్యుఁడు వోలె నెల్లెడల నెల్లజనుల పొగడికల కెక్కి యలరారుచుండెను. వాని బలసంపత్తికి మేర లేదు. హంసధ్వజుని మహావాహినిలో నుద్దండు లని పేరు గాంచిన దండనాథులు డెబ్బదిమంది గలరు. ఒక్కొక దండనాథునియధీనమున డెబ్బదియొక్క వేయి యేనుఁగులు, అన్నియ రథములు, జవసత్త్వములలో నద్వితీయములై యాశుగత్వమున నాశుగముల సరకు సేయని లక్ష సైంధవాశ్వములు, అందఱు వీరభటులు, గలుగ హంసధ్వజుని సైన్యసాగరము లోఁతు పాఁతు దెలియరాక, గంభీరమై, భయంకరమై యొప్పు. హంసధ్వజునిపేరు విన్నంతన శత్రురాజులధ్వజము లెగిరి చినిఁగి పీలికలై విఱిఁగి పడుచుండెడివి.

ధన, బల, సురథ, సుధన్వ, సుబల, ధర్మబాహు లనువా రాతండ్రికిఁ దగిన కొడుకులుగ నెల్లవలఁకులఁ దమ భుజస్తంభములనీడల నిలుపుచు నుండ హంసధ్వజునియశోవైభవము దిగంతవిశ్రాంతమై యాతనిరాజ్యము ప్రాజ్యమై యతిశయిలుచుండెను. చంపకముదరికిఁ దుమ్మెదలువోలె హంసధ్వజభుజపాలితమైన చంపకాపురిచాయలకు దాయలు కలనైనఁ దమకనులు త్రిప్పెడువారు గారు.

అంతియగాక, హంసధ్వజుని చంపకాపురమున వారు వీరు ననక, అందఱు నేకపత్నీవ్రతస్థులు, అందఱు సత్యభాషణులు, అందఱు వదాన్యశిరోమణులు, అందఱు నాహవోత్సాహవివశులు నవుట యొక మహాద్భుతవిశేషము. అది యారాజచంద్రుని ధర్మపరిపాలనము మహిమమే.

ఒకనాఁటిప్రొద్దున నామహారాజు మంత్రిసామంత పురోహిత కవి విట నట గాయకాదులతో నిండుకొలు వుండెను. అత్తఱిఁ గొందఱు చారు లేతేరి చాఁగిలి మ్రొక్కి దేని కిటు లని విన్నవించుకొనిరి.

దేవా! మనపురము సంతపొంతల నొక సైంధవము యథేచ్ఛముగ విహరించుచున్నయది. అట్టిదాని నింతకు మున్నె మే మెన్నఁడును జూచియుండలేదు. నిండు చందురునవ్వు మవ్వపువెలిమేను, పచ్చని తోఁక, నల్లని చెవ్వులు, పగడములవలె, గోరోచనమువలెఁ గుంకుమము వలె మెఱయుమెడ, నున్నని జాలుపొట్ట, చూడఁ జూడ నా హయరత్న మెంతయు సొంపు గులుకుచున్నయది. ఆయుత్తమాశ్వము మన సాహిణమున నున్న బంగారు గుఱియఁ గల దని మావనములు తడవుకొనక చెప్పుచున్న యవి. కాని, ప్రభూ! ఇందొక విశేషముగూడఁ గలదు. అద్దానిఫాలభాగమున నొకపట్టము కట్టఁబడియున్నయది. అం దిటులు సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁబడియున్నది.

“దుర్జయమైన రాజమండలమునకు విధుంతుదమూర్తియైన ధర్మజుని రాజసూయయాగమున కంగముగ నీవాజివ ముత్సర్జితమైనది. ఇద్దాని వెనువెంట నర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు తోడుగా నంగరక్షకుఁడై సేనలతో వచ్చుచున్నవాఁడు. రాచఱిక మున్న రాజు లెవ్వరేనిఁ బట్టుఁడు. లేదో ధనంజయుని శరణ మనుఁడు.”

మే మా యక్షరపంక్తిని గనులారఁ జూచి నోరారఁ జదివితిమి. గుఱ్ఱమును బోఁగొట్టుకొనుటకు మాత్రము మామన సొప్పుట లేదు. మంగలికర్జమునకు దేవర ప్రమాణము.

ఆ పలుకులు విని హంసధ్వజరాజహంస మచటన కొలువు సేవించుచున్న మంత్రిపుంగవులతో ని ట్లనియె— వింటిరికదా చారులపలుకులు. మనము హయమును బట్టుట యెటులున్నను ధనంజయసహాయము నెపమున శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు మనపట్టణమునకుఁ దనకుఁదానుగ విచ్చేయుట మనభాగ్యమె కాక వేఱొండు గాదు. ఏండ్లుబూండ్లు నారాధించుచున్న మనపై నాదయామయుడున కీనాఁ డిట్టి దయ యకారణముగ నొదవె. శ్రీహరిచరణారవిందముల సందర్శనమునకు మనకుఁ దగినయదను దొరకినది. ఇప్పుడిప్పుడ పోయి యమ్మఖాశ్వమును బట్టి ధనుర్ధారియై యర్జునునితోఁ గదలి వచ్చు నా దరధారినిఁ జూచి పుట్టువునకు ఫలము సంపాదించుకొందము. మీ రందఱును సేనల నాయత్తపఱచి, నమరసన్నాహమున నుండుఁడు—అని యానతిచ్చి హంసధ్వజుఁడు, శంఖుఁడు లిఖితుఁడు నను తన పురోహితులను జూచి—సత్తములారా! నాముదలమేరకు మీటి పోరితము నకు రాక తడసినవారినిఁ బట్టి, మీరు దగ్గఱన నిలిచియుండి, తప్తతైలకటాహమునఁ బడ వేయింపుఁ—డని కఠోరముగ శాసించి తా నపుడపుడ ప్రయాణోన్ముఖుఁడై కొలువుఁ బాసి చనెను.

రాజునానఁ దప్పక యప్పటికప్పుడ ఘ మ్మని యుద్ధ దుందుభి మ్రోయింపఁబడెను. ఆ మ్రోఁత వినీవినమి సేన లెల్ల నిముసమునఁ దమతమ లాంఛనములతోఁ దమతమ యాయుధవిశేషములతో బారులు దీరిచి నిలువఁబడెను. శంఖములు, కొమ్ములు నూఁదబడుచుండ, జయజయధ్వను లాకస మంటుతూర్యరవముల నినుమడింపఁ జేయుచుండెను.

ఆహవోత్సాహమునఁ గాలు దువ్వ నవ్వాహిను లతో నమ్మహీంపురందరుఁడు ఫుగి వెడలుకడఁక నుండెను.

2

సుధన్వుఁ డనికి రాక యాలసించుట

అత్తటి సుధన్వుఁ డని కేగ నాయిత్తమై కన్నతల్లి పాలికిం బోయి నమస్కరించి, తల్లీ! యుద్ధమునకుఁ బోయి వత్తు. ననుజ్ఞ యి, మ్మనెను. ఆచల్లనితల్లి కొడుకును గౌఁగిలించుకొని, బిడ్డా! విజయలక్ష్మితోఁ గూడ వచ్చి నాకను పండువు సేయు, మని దీవించి పంపెను. అంత సుధన్వుఁడు తనచిన్న చెల్లెలిం జూడఁ బోయి, పోయి వత్తు నని చెప్పి తనయంతిపురమునకుఁ బోయి భార్యయగు ప్రభావతితో నట్లే యుద్ధమునకుఁ బోయి వత్తు నని చెప్పెను.

యుద్ధప్రయాణవార్త వినినంతన గుండె గుభిల్లుమనియు రాజరమణి యపుట దిటవుఁ బూని ప్రభావతి, నాథునకు

మంగళనీరాజన మర్పణసేసి, యెత్తునీళ్లు దీసి పోసెను. రత్నాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి పతిపాదములు గడిగి, యాజలముఁ దనయౌదలఁ దాల్చి యడుగులతడి మొత్తెను. సుధన్వుఁడు లేచి తొందరపడుచు బెట్టిదపు తండ్రికట్టడి వినిపించి, పోయివత్తు పంపు మనెను. అంతఁ బ్రభావతి దీనయై నాథుని మరలఁ గూర్చుండఁబెట్టి యిట్లు విన్నవించుకొనెను.

వల్లభా! మీపలుకులు విన్నంత నదిరిన యీ యెడమకన్ను నా గుండెతల్లడమును మఱియు నినుమడింపఁ జేయుచున్నది. ఎన్నఁడును నెఱుఁగని యీయమంగళచిహ్న మీనాఁడెందులకుఁ దలసూపినదో తోఁపదు. వచ్చినవాఁడింద్రుని గాదిలికొమరుఁడు. వానికిఁ దోడుపేంద్రుఁడు. యుద్ధపద్ధతి నరసిన వెన్ను విఱుగునటు లున్నది. సార్థకనాములై తేజోనిధులైన మీకుఁ దక్కినయలుపులప్రతాపము లోకలెక్కలోనివి కావు. సూర్యుని తేజమునఁ దక్కినవెలుఁగు లన్నియు నిమిడిపోవుట సిద్ధము. అయిన నీనాఁడు నా కేకలాగునఁ దోఁచుచున్నయది.

అంతియగాక, మనోహరా! ఒకింత తడవు నిలిచి చరణసేవకురాలికి మీసేవాభాగ్యము ననుగ్రహింపుఁడు. అపారమైన మన సైన్యసాగరము శత్రురాజులవాహినుల నొకుఁటమ్మడి లోఁగొన సాగిపోయినదిగదా. దిగ్గజములఁ బోలు మీసోదరులకు దాఁటిపో నెదిరిబలగ మొక మోకాటి

బంటిగుంటయుఁ గాదు. మీ రొకింత తడవు తడసినను వచ్చిన ప్రమాదము లేదు.

సుధన్వుఁ డది విని ప్రభావతితల నిమురుచు నిట్టు లనియె——

కాంతా! నీయట్టిధర్మపత్ని, మగనికిఁ గూర్చిన యర్ధాంగి, పతి నిటులు వేఁడుకొనుటలో నాశ్చర్యము లేదు. కాని మహారాజునాజ్ఞ సుగ్రీవాజ్ఞయే గదా. ఎదిరి యెవ్వఁ డగుఁగాక, అది రామబాణమై ప్రవర్తింపవలసినదే యనుట నీకు విదితము. ఆలసింతు నేని సలసల కాఁగిన నూనెతొట్టెలో నాయొడలు తల కొబ్బరికాయవలెఁ జిటచిట పేటిలి పెంచికలై పోక మానదు. చేఁజేత నంతదనుక నెండులకుఁ దెచ్చుకోవలె? కలన నర్జును నిర్జించి యిపుడిపుడ మగిడివత్తు. అపుడు నను వరించి వచ్చిన విజయలక్ష్మి తొత్తువోలె నీయూఁడిగములు సేయ, మనము ప్రణయరసతరంగముల నోలలాడవచ్చు. ప్రకృతమున నట్టిప్రేమామృతము చిప్పిలు చూపుల, మృదుమధురములైన పలుకుల, ననుఁ బోయి రమ్మనుము.

అని యెంత బోధించిన నియ్యకొనక వివశయై ప్రభావతి సుధన్వుని బిగ్గఁ గౌఁగిలించి పోనీయదయ్యె. ఆతఁడును ప్రియురాలిచనవున నేమియు ననలేక, తండ్రియానకు వెనుక ముందు లవుచున్న వాఁడయ్యు, నంతిపురమున నొక కొంత యాలసించె.

3

సుధన్వునిఁ గాఁగిన నూనెలోఁ బడవైచుట

పురబహిర్ద్వారము నిర్గమించుచు హంసధ్వజుఁ డొక్క మాఱు సేనల నెల్లఁ గలయఁజూచెను. బిరుదుమగలరథముల మీఁది ధ్వజములు విజయమునకుఁ దొందరపడుచు నెగురుచు హంసధ్వజునకుఁ గానవచ్చెను. కాని సుధన్వుని కేతన మా యపారసేనాసాగరమున నెందును నాయొడయనికిఁ గాన రాదయ్యె. అయ్యవసరమునన కొందఱు లెంకనాయకు లరు దెంచి, సుధన్వుఁడు రాకుండుటను విన్నవించుకొనిరి.

అది విని మండిపడుచు హంసధ్వజ మేదినీమండలా ఖండులుఁడు, మీరు పరుగుపరుగునఁ బోయి నాయాన మేరకు దాఁటి చనిన యానీచుని శంఖలిఖితుల కప్పగించి కాఁచిన నూనెతొట్టియందుఁ బడఁద్రోయుఁడు పొండని లెంక నాయకులకు శాసించెను. తమయేలికనోటినుండి యాదారుణ వచనాస్త్రము వెలువడీ వెలువడకమున్న వారును సుధ న్వుని ప్రాసాదరాజమున కభిముఖముగఁ బోయిరి.

ఎట్టకేలకుఁ బ్రభావతిని వీడ్కొని సుధన్వుఁడు కయ్య మున కాయితమై తేరెక్కి తండ్రి యేమనునో యని కలఁత పాటునఁ దొందరపడుచు వాయువేగమున వచ్చుచుండెను.

సేనల కంతనంతల వచ్చుసుధన్వునిఁ గని లెంక నాయకు లెలుఁగెత్తి కేక వెట్టి తేరాఁపుదలచేయించి ప్రభువునానతి వాని కెఱిఁగించిరి.

అది విని సుధన్వుఁడు ధన్యోస్మి యనుచు సరదము డిగ్గి యిష్టదైవమగు శ్రీకృష్ణభగవానునకును, దండ్రికిని నమస్కారము లర్పించి వారలతో ని ట్లనియె—

అయ్యలారా! మీరు మా నమ్మినబంటులే యగు దురుగాక, తండ్రిఋణము నీఁగి పుట్టువునకు సార్థకత గడింప నిప్పట్టున నాకు సహాయులరై మహోపకార మొనరించితిరి కావున మీ రెంతయుఁ బూజ్యులరు. ఇంక ధర్మశాస్త్ర గురువులై, గురుతుల్యులైన శంఖలిఖితులో, నాపాలిదైవములు.

అంతియగాక, అక్కఱ పడినను, సెల వైనను, దండ్రియెడఁ గొమరుండును, ఏలిక యెడ బంటును, అర్థవంచనము, ప్రాణవంచనము సేయరాదు. అటులు సేయఁ బాల్పడినయల్పుఁడు రౌరవాదినారకములఁ గూలుట నిక్కవ మని ధర్మశాస్త్రములు బోధించుచున్నయవి. మన మౌలికమైన హంసధ్వజుఁడు నాకుఁ దండ్రియుఁ బతియును గాక దైవమును దానె యవుట నా కిప్పుడు నాజనకునియాజ్ఞ సేయుటయే జన్మఫలము. పదండు, ధర్మశాస్త్ర గురువులపాలికిం బోదము.

లెంక లాతనిపలుకులు విని కఱగి కనుకొలంకుల నీరు నింపుచుఁ దలంకియు నేలికకట్టడకు జంకి సుధన్వుం బట్టుకొన లేక పట్టుకొని త్రాళ్ళతో గట్టిగఁ గట్టి శంఖలిఖితులపాలికిఁ గొనిపోయి ప్రభునానతి విన్నవించిరి. అంత లిఖితుఁడు కింకరుల కుప దేశించుతలఁపున శంఖుఁడు విన సుధన్వునిగురించి యనె—

తనయాడి తప్పిచనకుండ సమర్థించుకొన జేఁ డెవఁడు ప్రయత్నింపఁడు? నిజమున నడువని రాజునకు నిలువ నీడ యేపాలమున నుండదు. భయలోభములకు గుఱియై యెన్నఁడేని యాడి తప్పెనా, యప్పుడమిదొర రౌరవాది నరకజ్వాలలంబడి మిడుతవోలె మలమల మాడిపోవును.

నిష్కంటకమైన తనసామ్రాజ్యము నంతయు గాధిపుత్త్రున 'కిదం న మమ' యని ధారవోసి పురి వెడలి దేశ ద్రిమ్మరియై కాశిలో నర్ధాంగిని వంశకరుఁడైన కుమారునిఁ దెగనమ్ముకొని తా నొక కాటికాఁపరికి బానిసయై హరిశ్చంద్రుఁడు రోజు గడపె నన లోకమున సత్యమును ప్రతిష్ఠించుటకే గదా.

నారాయణునియవతారముగ వసిష్ఠాదులచే నను దినముఁ గీర్తింపఁబడు తనకన్నకొడుకును శ్రీరాము నడవుల కంపి దశరథుఁ డసువులు దొఱఁగినదియు నాడి తప్పమికే కదా.

కావున సత్యమున కెడ గలిగి నడచు నొడయనితో సాంగత్యము కోటి లాభము వచ్చినను దగదు. సుధీజనకోటి కాశ్రయభూతుఁడు గాక, సత్యదూరుఁడైన మానవనాథుఁ డొనరించుచేఁతఱికముల కాతనిపురోహితుఁడు బూఁటయై తత్ఫలముఁ గుడువవలసియుండు.

అటు లపుడు నృతసత్యవ్రతమ్మునఁ దలఁగక, ధర్మమూర్తియైన మనజేనియాన నీతని కొక్కనికె కాదు, సుహృత్పితృ మాతృ బాంధవానుజ తనూజుల కెవ్వారికిని దాఁటి చన నలవి గాదు.

సుధన్వుఁ డా పలుకులు విని చిఱునవ్వు నవ్వుచుఁ బ్రసాద మని, మేసి బొందళము విప్పి, విల్లుబాణము లావల నిడి, సామాన్య వేషమున విధేయుఁడై ధర్మగురువుల కట్టెదుర వినయమున నిలఁబడెను.

చేరువన భగభగ మండు మంటలపై సలసల కాఁగి పొంగులు వాఱుచున్న నూనెతొట్టెఁ జూపి శంఖలిఖితులు— సుధన్వా! ఆలస్యమునకు రాజు విధించిన శిక్ష యీకటాహమునఁ దడయక డిగఁబాఱుటయే—యని పలికిరి.

చుట్టు నున్నవారల హాహారవము లెంత యడఁచి కొన్న నడఁగకఁ ముఖద్వారమునుండి వెలువడి వలఁకుల కెగఁబ్రాకెఁ యంతఃపుర కాంతల శ్రవణకుహరముల వాఱు బ్రమోగి వారల హృదయ కవాటములు బ్రద్దలు సేయసాగెను. చంపకాపుర మంతయు శోకకంపములకాఁపురమై తల్లడిల్లుచుండెను.

అంత సుధన్వుఁడు తులసిమాలలు, తామరపూసల సరులు, తులసిపూసలదండలు, మెడ నలంకరించుకొని, కేలు దామరవిరు లెత్తి జోడించి, పీతకౌశేయవాసుఁడు, వన మాలాలంకృతుఁడు, చతుర్బాహుఁడు, శంఖచక్రగదాధనుర్ధరుఁడు నగు పుండరీకాక్షుని నిండుమనమున నిలిపి ధ్యానించుచుఁ దప్తతైలకటాహమును ముమ్మాఱు చుట్టివచ్చెను. అచ్చటివా రెల్లరు నల్లడతల్లడ పడుచుండిరి. శంఖలిఖితులకుఁ గాలు నిలుచుట లేదు,

అట్టియెడ సుధన్వకుమారుఁడు భగభగ మండు తైల కటాహమును దనచేతులఁ దోడికిలిపట్టి, రాహువు చంద్రునిఁ గబళింప నుంకించుచున్న తెఱఁగు దోఁప, భద్రగజము మడుఁగుఁ జొచ్చినరీతి, బిట్టుఱికి నా నూనెతొట్టియలో నిట్టట్టు వడక డిగఁబాఱెను. హరిదాసులు సత్యసంపదల నెంతయు బలవంతులుగదా.

ఆభీలములైన యగ్నిజ్వాలలతోఁ గాఁగిపోవు దారుణ తైలకటాహము కుత్తుక బంటి గాఁగా సుధన్వుఁ డెల్లరుఁ జూచుచుండ నిలువఁబడెను. అప్పు డాతని ముఖబింబము కాళిందీనదియుదకములోని కమలమో యనఁ జూడ నొప్పె.

మోహ మెడలి, దనుజదమనుఁ డగు శ్రీమన్నారాయణునిపై స్నేహము నుద్దీపింపఁజేసి యటుడిగఁబాఱిన సుధన్వకుమారున కా తప్తతామ్రకటాహస్నేహము, శరత్కాల మందలి నీహారకిరణునిసాంద్రచంద్రికయై, చల్లఁదనమున సుఖస్పర్శమై సంతస మొడఁగూర్చుచుండె. సుధన్వుఁడును శార్ఙధన్వునిపై మనసు నిడి యుండెఁ గాని భక్తిభావమునఁ జెక్కుచెదరక యందు నిలిచి యుండె.

అది గని శంఖలిఖితులు పరమాశ్చర్యమునఁ జకితులై సుధన్వుఁడిటు లుంట యొక యింద్రజాలవిద్యా వైభవవిశేష మహిమాతిశయముగా నున్నది. నూనె సలసల కాఁగ లేదేమో! పరీక్షించి చూడవలయు, నని నారికేళఫల మొండు తెప్పించి యందుఁ బడవేయించిరి.

వెనువెంటన యామూక్కంటిపంసు చిటచిటమని పేటిలి పెంచికలై వేయి ముక్కలుగ నెగిరి పదిదిక్కులఁ బడెను.

అంత శంఖలిఖితులు పరమాశ్చర్య భయ విషాద సంభ్రమ శోక ప్రకంపనమ్ములు ముప్పిరిగొనఁ దటపట పడుచు సుధన్వకుమారుం డీతఁడు హరిభక్తిరతుఁడు, తప్పదు. ప్రహ్లాదునిఁబోలెఁ బరమభాగవతశ్రేష్ఠునిఁ బరాభవించి యెగ్గులు తలపెట్టిన యసదుల దురితోపశాంతికిఁ దీప్తతామ్రకటాహమున ప్రోఁతలు పెట్టుచుఁ బొంగి పొరలి పోవు వేఁడినూనెలో నిపుడిపుడ డిగి మునుఁగుటయ కాక వేఱొండు తెరువు లేదని నిశ్చయించి హాహారవములతో నెల్లరుఁ జూచుచుండ నొక్కుమ్మడిగ నానూనెతొట్టెలో డిగఁబాఱిరి.

అత్తఱిఁ బరాగమేఘమాలిక లమోఘములై యా మువ్వురమీఁద మందారమరందపుదువ్వర జివ్వన జువ్వఁ దొడఁగె. వేలుపులు పువ్వులజడివాన గురియించిరి.

“సుధన్వా! మేలు. మేలు. నీసత్యవ్రతమును జూచి దిక్పాలు రెల్లరు నాశ్చర్యచకితులై సంతసించిరి. హరిభక్తులకుఁ దలమానికమ వని తెలియక ని న్నిప్పగిది నొప్పించిన కించులకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మనునది లేదు. కాని, నీదేహ సంసర్గమున వారలును బునీతులై నీయంతవారలైరి. పరుసము సోఁకిన నినుము సయితము మేలిమి కాదా.” యని

యాకసమునుండి గంభీరమైన హాహాకారము లెల్లరకుఁ జల్లముగ వినవచ్చె.

అనంతరము శంఖ లిఖిత సుధన్వులు మువ్వురును, సరోవరమునఁబోలెఁ, దప్తతైలకటాహమున నవగాహనము సేసి వెలువడి వచ్చి, తొల్లింటికంటె మెఱయు దివ్యదేహముల సముచితాలంకారవిశేషముల నలంకరించుకొనిరి. శంఖలిఖితుల సంభ్రమాద్భుత హర్ష ప్రకర్షములకు మేర లేదు. చంపకాపురము చంపకమువోలె వికసితముఖమై సంతసపుఁబరిమళము వెదజల్లుచుండెను.

ఒక్క నిముసమైనను నింక నక్కడ నిలువక శంఖలిఖితులు సుధన్వునిఁ గొని యచటివా రెల్లరు వెంటనంటిరాఁ బరుగుపరుగున హంసధ్వజునిఁ జేరఁబోయి జరిగిన దంతయు మహాద్భుతముగ వర్ణించి విన్నవించిరి.

హంసధ్వజుఁడు మహానందమున నిజనందను నక్కునఁ జేర్చి-కుమారా! నీవలన నావంశ మంతయు వన్నె కెక్కిన యది. తప్తతైలపాత్రమునఁ బడఁద్రోసిన నిన్ను భక్తరక్షాపరాయణుఁడైన నారాయణుఁ డుద్ధరించుటయే కాక యింక యుద్ధరంగమున దరిసెన మిచ్చి మమ్మెల్ల నుద్ధరింపనున్నాఁడు. నరునకు సాయముగ నేతెరిన యానారాయణుని తోడి కయ్యమున కీవ తగిన యెదిరి. కావున నాకఠోర శాసనమును బాలించి హరికరుణాసామ్రాజ్యశ్రీ నవధరించిన

ని న్నిపుడ సేనాపతిపట్టమున నియమించెద. నిర్వహించి జయమును గూర్పు—మని యట్ల చేసెను.

సుధన్వుఁడును మహాప్రసాద మని తండ్రి యాన సేనాపతియై యరద మెక్కి వాహినుల నడిపించుకొని నర నారాయణుల నెదుర్కొనఁ బోయెను.

Printed at Kalyani Press, Tenali Q H. G. 79 A
For Sundara Ram & Sons, G. 2
Copies 3050—D. 15-6-46